

TÜRKİYE’DE İNŞAAT SEKTÖRÜNÜN GELİŞİMİ BAĞLAMINDA TRABZON’DA MÜTEAHHİTLİĞİN SOSYO- KÜLTÜREL TEMELLERİ*

*Selim KARYELİOĞLU***

ÖZ

Bu çalışmada son yıllarda büyük bir genişleme kaydeden inşaat sektörünün ana aktörleri olan müteahhitlerin sosyo-kültürel düzeylerine yönelik bir araştırma bağlamında müteahhitliğin bir meslek olarak seçilmesindeki nedenlerin toplumsal arka planı ele alınmıştır. Bu çerçevede, Trabzon ili merkez Ortahisar ilçesinde faaliyet gösteren bazı müteahhitlerle anket ve derinlemesine mülakat çalışması yapılarak müteahhitliğin sosyo-kültürel arka planına yönelik bilgilere ulaşılmış, inşaat sektörü ve onun “temel icracısı” konumundaki müteahhitlerle ilgili bazı bilgi ve saptamalara yer verilmiştir. Konunun bütünlüklü biçimde ele alınması amacıyla, inşaat sektörünün küresel görünümü ile Türkiye ve Trabzon’daki genel duruma ilişkin veriler değerlendirilmiştir; Trabzon özelinde, mesleğin yaygınlığının sosyal, ekonomik ve özellikle de kültürel nedenleri sorgulanarak, araştırmada elde edilen veriler ışığında bazı sonuçlara ulaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler: İnşaat, Müteahhitlik, Trabzon, Konut Sektörü, Sosyal-Kültürel Dinamikler.

INFLUENCIAL FIGURES OF THE SOCIO-ECONOMIC CHANGE IN TURKEY: CONTRACTORS

ABSTRACT

The current study aims to investigate the social background of the contraction business as a profession within a research context regarding the socio-cultural levels of contractors, the main figures of construction sector which has improved remarkably recent years. Within this framework, the data regarding socio-cultural background of construction business were collected via questionnaire

* Bu çalışma, Haziran 2013’te Karadeniz Teknik Üniversitesi Proje Birimine sunulan BAP 02 projesi kapsamında yapılan çalışmadan elde edilen bulgular esas alınarak oluşturulmuştur.

** *Öğretim Görevlisi Dr.*, KTÜ Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, TRABZON. selkaryeli@hotmail.com.

and in-depth interview from some contractors working in Ortahisar, Trabzon. Also, some findings and conclusions were reached about the construction sector and contractors, leading figures of this sector. From different points of view, the data regarding the global view of construction sector and the general situation of Turkey and Trabzon were evaluated, and in the light of the data gathered via questioning the social, economic, and particularly the cultural reasons for the popularity of that job in Trabzon context some conclusions were gained.

Keywords: Construction, Construction Business, Trabzon, Housing Industry, Socio-Cultural Dynamics.

Giriş

1990'lı yıllarla birlikte başlayan ve 2000'li yıllarda ivme kazanan dünyadaki sosyal ve ekonomik dönüşümde en önde gelen iktisadi faaliyet alanlarından birisi inşaat sektörü olmuştur. Dünyanın hemen her yerinde hızla büyüyen sektörün en dikkat çekici gelişme kaydettiği ülkelerden biri de Türkiye'dir. Özellikle son 10 yıl dikkate alındığında Türkiye, ekonomisini büyük oranda inşaat faaliyetlerinin belirlediği, dolayısıyla bu sektörün "lokomotif" haline geldiği bir gelişim göstermiştir. Bu durumun en temel yansımalarından biri, Türkiye'nin tüm kentlerinin bir şantiye alanına dönmesi olmuş, gerek yerel ve merkezi otorite, gerekse özel sektör oldukça yoğun bir faaliyet süreci içinde inşaat sektörünün sürekli büyüme kaydeden bir alan olmasına vesile olmuşlardır. Bu durumun, toplumun geniş kesimlerine bazı önemli yansımaları olmuş, inşaat sektörü, yüzbinlerce kişinin istihdam edildiği ve çimentodan demire, beyaz eşyadan mobilyaya, inşaat faaliyetlerinin çeşitli aşamalarındaki kalıpcı, karocu, su tesisatçısı, elektrikçi gibi birçok meslek grubundan bankacılığa kadar geniş bir ekonomik hinterlandı kapsamıştır. Dolayısıyla sektör, milyonlarca insanı etkileyen, sosyal yönü gittikçe ağırlık kazanan bir iktisadi alana dönüşmüştür. "Lokomotif sektör" işlevi gören bu alanın "lokomotif aktörleri" ise, sektörün işleyişini en çok etkileyen hatta belirleyen konumda bulunan müteahhitler olmuştur. Kamu tarafından uygulanan ekonomik politikaların da büyümesine katkıda bulunduğu inşaat sektörünün temel aktörleri olan müteahhitlerin, özellikle bazı coğrafyalarda diğerlerine göre daha yoğun faaliyet gösterdiği görülmekte, dahası meslek olarak müteahhitliğin yaygınlık göstermesi bazı yörelerde daha yoğun rastlanan bir durum arz etmektedir. Söz konusu coğrafyalardan biri de Karadeniz bölgesi olup, özellikle Trabzon bu konuda öne çıkan kentlerden biri görünümündedir.

Trabzon'da bir meslek olarak müteahhitliğin bu denli yaygın olması, araştırılmayı hak edecek veriler sunmaktadır. Konunun aydınlatılması, söz konusu durumun nedenlerini ortaya çıkarmaya yönelik sosyal, kültürel arka

plana ilişkin teorik ve pratik araştırmaları gerektirmektedir. Konuyla ilgili yapılacak alışmalar, Trabzon ve çevresinin sosyo-kültürel özelliklerine ışık tutacağı gibi, bu denli geniş etkileri olan bir iktisadi sektörün hangi toplumsal saiklerle bu kadar tercih edildiğinin anlaşılması, sektörün işleyişi ve olası sorunları ve yaratması muhtemel bazı sonuçlar hakkında da fikir verecektir. Konunun daha aydınlatıcı olması için bütünlüklü biçimde ele alınması ve öncelikle, sektörle ilgili dünya ve Türkiye genelindeki verilerin değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır.

1.Müteahhitliğin İcra Alanı Olarak İnşaat Sektörü

a-İnşaat Sektörünün Küresel Görünümü

İnşaat sektörü, günümüzde yaşanan küresel ekonomik krize rağmen, halen önemli bir iktisadi faaliyet alanıdır. Gerek yarattığı katma değer, gerekse doğrudan ve dolaylı olarak sağladığı istihdam olanakları açısından bakıldığında, sadece dünyada değil, Türkiye’de de en önemli alanlardan biri görünümündedir. Konjonktürel etkilere bağılı olarak sektör, ülkeler bazında dalgalı bir seyir izlemekte, faaliyet açısından zaman zaman artan, zaman zaman da azalan bir görünüm arz etmektedir.

Sektörün dünyada toplam büyüklüğünün 6 trilyon doları aştığı ve dünyadaki sermaye stokunun yarıdan fazlasını kapsadığı hesaplanmaktadır. Bu, toplam ekonomik üretimin ise, yaklaşık % 10’una yakın bir orandır. Sektörün toplam faaliyetinin yaklaşık üçte birine yakını Avrupa’da gerçekleşmekte olup, 2008’deki küresel krize kadar, sektörün en yoğun faaliyet gösterdiği yer ABD olmuştur. Ancak, bu tarihten sonra krizin etkisiyle sektör, ABD’deki faaliyet yoğunluğunu hızla yitirmiş, ABD’nin sektör içindeki yerini Çin almış, birçok sektörde hızlı bir büyüme kaydeden Çin, 2015 yılına geldiğinde inşaat sektöründe de dünyanın en büyük ekonomisi haline gelmiştir. Yapılaşmadaki yoğunluk ise, dünyada en çok Hindistan’da hız kazanmaya başlamıştır.¹ Sektörde büyük gelişme kaydeden ülkelerden biri de Türkiye olmuştur.

Uluslararası inşaat sektörü dergisi "Engineering News Record" (ENR) tarafından her yıl firmaların kendi ülkeleri dışında gerçekleştirdikleri iş hacimlerini dikkate alarak hazırladığı 2015 listesine göre, dünyanın en büyük ilk 250 uluslararası müteahhitlik firmasını belirlemek üzere yapılan araştırmada, bu yılki listeye Türkiye’den giren firma sayısı 43 olmuştur ve sıralamaya giren firma sayısı itibarı ile Türkiye, Çin’den sonra ikinci sırada yer almaktadır. Firmaların yurt dışındaki faaliyetleri ele alınarak gerçekleştirilen sıralamada, dünyadaki en büyük 250 taahhüt şirketi 2015 yılında, (bir önceki yıla göre, yüzde 4.1 gelir azalmasına rağmen) toplam 521.6 milyar dolar gelir

¹ Gülay Dincel, *Büyüme Bağlamında İnşaat Sektörü*, Türkiye Sınai Kalkınma Bankası Raporu, Ocak 2015.

elde etmişlerdir. İlk 250 içinde yer alan 43 Türk firmasının gelirleri ise, 16 milyar dolar civarında olmuş ve ülkeler bazında Türkiye, inşaat sektöründen en çok gelir elde eden 10. Ülke olmuştur.² İnşaat sektörünün büyümesi 1999 yılından bu yana GSYH'nın büyüme eğrisi ile önemli ölçüde paralel ve dalgalı bir seyir izlemiştir. Bu bağlamda 2008'deki küresel krizden bu yana geçen sürede 2008 ve 2009 yıllarını dibe vurma, 2010 ve 2011'i hızlı yükseliş, 2012'yi durgunluk, 2013'ü ılımlı toparlanma dönemleri olarak tanımlamak olanaklıdır. 2014 yılı ise, 2013 yılında yakalanan ivmenin kaybedildiği bir yıl olmuştur. Sektördeki toplam iş hacmi, üretimde 2015 yılında da düşüş göstermekle birlikte, özellikle konut satışlarında hala dinamik bir yönelim söz konusudur.³ Türkiye'de ise, 2004-2013 döneminde gayri safi yurtiçi hasıla (GSYH) gelişim hızı yıllık ortalama yüzde 4,9 olurken, inşaat sektörü yıllık ortalama yüzde 5,9 büyümüştür. 2014 yılı sonu itibarı ile sektörde istihdam oranı toplam istihdamın yüzde 7,4'ü olup istihdam edilen kişi sayısı 2 milyon kişi civarındadır. Sektör üretiminin yüzde 75'i konut amaçlı bina üretiminden oluşmaktadır. Üretimin yüzde 8,5'i Toplu Konut İdaresi (TOKİ) , yüzde 1,5-2'si markalı projeler biçiminde kurumsal firmalar, yüzde 89-90'ı ise küçük ve orta ölçekli firmalar tarafından gerçekleştirilmektedir. Mevcut konut stokunun 20 milyonun üzerinde olduğu Türkiye'de, her yıl 450 civarında artacağı ön görülmektedir.⁴

b-Türkiye'de Müteahhitlik

Türkiye'de müteahhitlik yapabilmek, yeterli maddi birikimi olan herkes açısından mümkün olabilen bir durumdur. Bu nedenle, inşaat sektörü ve dolayısıyla da konut piyasası, oldukça çeşitlilik arz eden ve son yıllarda meydana gelen depremlerde gözlemlendiği gibi, yasal mevzuatlar açısından düzenlenmiş bir alan olmakla birlikte, uygulamada problemlerle sonuçlara yol açan bir sektördür. Bu durumun yarattığı en çarpıcı sonuçlardan biri, Türkiye'deki müteahhit sayısının çokluğudur. Bununla ilgili olarak Tüm İnşaat Müteahhitleri Başkanı Tahir Tellioğlu'nun konuyla ilgili değerlendirmesi açıklayıcı bilgiler içermektedir.

Tellioğlu, belediyelerdeki rant sisteminin, müteahhitliği cazip hale getirdiğine dikkat çekerek, konuyla ilgili çarpıcı rakamlar vermektedir. Türkiye'de kayıtlı yaklaşık 300 bin müteahhidin bulunduğunu söyleyen Tellioğlu, bu sayının tüm Avrupa'da 25 bini geçmediğini belirtmektedir. Ayrıca, ülkemizdeki müteahhitlerin çoğunun yetkisiz olduğunu, bunların

² http://enr.construction.com/business_management/finance/2014/1106-dodge-forecasts-9-rise-in-construction-starts-in-2015.asp, Erişim Tarihi: 02.10.2015.

³ *İnşaat Sektörü Analizi: Ekonomide Dönüşüm Zamanı, Dünya Türkiye İnşaat Sektörü*, Nisan 2015, Türkiye Müteahhitler Birliği, http://www.tmb.org.tr/arastirma_yayinlar/tmb_bulten_nisan_2015.pdf. Erişim Tarihi: 09.10.2015

⁴ Dincel, a. g. e. , s. 5-9.

denetimini sağlayacak bir meslek odasının bile olmadığını, Türkiye'de müteahhit olmanın taksi şoförlüğü yapmaktan kolay olduğunu ifade etmektedir.⁵ Müteahhitlik yapabilmenin yasal mevzuatlar açısından şartları, müteahhitlik yetki belgesinin alınmasını gerektirmektedir.

Söz konusu belgenin alınması ise, konuyla ilgili en yetkili kurum olan Çevre ve Şehircilik Bakanlığınca şu şartlara bağlanmıştır: “*Müteahhitlik Yetki Belgesi*, 16 Aralık 2010 tarihli ve 27787 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan *Yapı Müteahhitlerinin Kayıtları ile Şantiye Şefleri ve Yetki Belgeli Ustalar Hakkında Yönetmelik* gereği tek parselde bir bodrum katı dışında en çok iki katlı ve toplam yapı inşaat alanı 500 m2 yi geçen yapıların müteahhitlerine verilecek belgedir. Yönetmeliğin 5. maddesinin birinci fıkrası gereği; “Yapı ruhsatına tâbi bütün yapıların bir yapı müteahhidinin sorumluluğu altında inşa edilmesi, her müteahhidin bir yapı müteahhidi yetki belgesi numarası alması, bu numaranın yapı ruhsatında, yapı kullanma izin belgesinde ve yapım işleri sözleşmelerinde kullanılması esastır” hükmü gereği *Yetki belgesi numarası için müracaat*: Yönetmeliğin 6. maddesi gereği; yapı müteahhitliği yapmak üzere yetki belgesi numarası almak isteyen gerçek ve tüzel kişi, *Yapı Müteahhidi Yetki Belgesi Numarası Başvuru Formunu doldurup imzalar*. Yapı müteahhidi gerçek kişi ise, kayıtlı olduğu meslek odasından müracaat yılı içinde alınmış kayıt belgesinin aslı veya Müdürlükçe onaylı örneğini, tüzel kişi ise, meslek odasına kayıt belgesi ile birlikte şirket sözleşmesinin yayımlandığı Türkiye Ticaret Sicil Gazetesi aslını veya Müdürlükçe ya da ilgili Sicil Memurluğunca tasdik edilmiş suretini Form ekinde Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğüne vermesi gerekmektedir. Geçici olarak yetki belgesi numarası almak isteyen yapı sahibi tacir olmayan gerçek kişiden meslek odasına kayıt belgesi istenmemektedir. *Bu müracaat, elektronik imza usulü ile de yapılabilecektir. Müracaat üzerine Yönetmeliğin 7. maddesi gereği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğüne yapılacak işlemler*; yetki belgesi numarası alınmak üzere verilen belgeler için her müteahhit adına ayrı bir dosya açar ve arşivinde muhafaza eder. Bakanlığın internet sitesi üzerinden yetki belgesi numarasını oluşturur ve yazılı olarak veya elektronik ortamda müracaat sahibine bildirir. *Yetki Belgesi, Yönetmeliğin 13. maddesi gereği 1.1.2012 tarihi itibarıyla zorunlu olarak istenecektir.*”⁶

Yukarıdaki ifadelerde de görüldüğü gibi, müteahhitlik yapmanın mevzuat açısından zorunlu koşulu, herhangi bir bilgi donanımı ya da eğitim düzeyi şartı gerektirmeyen “yetki belgesi” alınmasıdır. Bu da, müteahhitliğin Türkiye koşullarında neden çok sayıda kişi tarafından yapıldığını açıklayan etkenlerden biridir. Oysa Türkiye’de müteahhitliğin tarihsel geçmişi, pek de

⁵ Zaman Gazetesi, http://www.zaman.ro/ro/newsDetail_getNewsById.action?newsId=58872. Erişim Tarihi: 2Eylül-2012

⁶ <http://www.csb.gov.tr/db/kirikkale/webmenu/webmenu4019.pdf>. Erişim Tarihi: 08.10.2015

“yakın” sayılmayacak bir zaman dilimini içermektedir. Uzun sayılabilecek bir geçmişi olduğu halde, henüz ideal sayılabilecek bir yasal mevzuat çerçevesine kavuşturulmamış olan müteahhitliğin Türkiye’deki geçmişi, birçok meslek dalında olduğu gibi, Osmanlı’nın son dönemlerine kadar uzanmaktadır ve Osmanlı’nın son dönemindeki siyasi ve iktisadi gelişmeleri işaret etmektedir.

Türkiye’de müteahhitliğin modern anlamda bir meslek olarak ortaya çıkışı, Osmanlı İmparatorluğu’nun dünya ekonomisiyle bütünleşme çabaları çerçevesindeki gelişmelerle bağlantılıdır. Birçok alanda değişimi içeren söz konusu çabaların inşaat alanı ile ilgili boyutu, ilk kez, 1850’de yapılan Bursa-Mudanya-Gemlik ve Trabzon-Erzurum karayolları ile 130 kilometrelik İzmir-Aydın demiryolunun 1856 yılında yapımına başlanması ve hattın ilk bölümünün 1860’da faaliyete girmesiyle somutluk kazanmıştır. Ancak, müteahhitliğin o dönem açısından bugünkü anlamından biraz daha farklı olarak günümüzdeki “inşaat mühendisi” tanımına uygun olduğu görülmektedir. Ayrıca, konuyla ilgili yeterli donanımına sahip, Osmanlı uyruklu kimsenin olmaması, demiryolunun inşa sürecindeki teknik bilgi ve icraatların, yabancılar tarafından gerçekleştirilmesini zorunlu kılmıştır. Bu nedenle, ilki 1867’de faaliyet gösteren ve sonrasında farklı ad ve biçimlerde varlık gösteren mühendis yetiştirme okulları kurulmuş ve 1890’lardan itibaren Osmanlı uyruklu mühendisler, başta yol yapım çalışmaları olmak üzere çeşitli projeleri yürütmeye başlamışlardır. Devletin, büyük oranda öncülük görevi üstlendiği bu gelişmeler, 1849-1918 yılları arasında, çoğu yabancı sermaye ile kurulmuş 309 şirketten, inşaat işleriyle uğraşan 74’nün çabalarıyla da ivme kazanmıştır.⁷

Cumhuriyet’in ilanından sonra, ilk büyük inşa işleri, yine demiryolları alanında gerçekleştirilmiştir. İnşaat (konut) müteahhitliğinin ortaya çıkışına kaynaklık eden ve Türkiye’deki ilk genel ihale düzenlemelerini içeren kanunun 1925’te yürürlüğe girmesiyle, aynı tarihlerde birçok özel müteahhitlik şirketi ortaya çıkmış, neredeyse tamamı kamu işlerinden gelen kişilerin kurduğu bu firmalar, birçok yol, konut ve alt yapı çalışmalarında faaliyet göstermişlerdir. Ayrıca, yapılan kamusal düzenleme ve icraatlarla, mühendis yetiştiren okulların sayısı ve niteliği artırılmıştır.⁸ Zaman içerisinde, hem inşaat mühendisliği ile ilgili birçok üniversitede yeni bölümlerin açılması, hem de yapılan yasal düzenleme ve mevzuatlarla, müteahhitlik faaliyetleri gittikçe artan bir ivme kaydetmiş ve uluslararası bir boyut kazanmıştır.

Türk müteahhitlerin yurtdışında faaliyet göstermelerine ilişkin ilk veri, 1965 yılını işaret etmektedir. Müteahhit Sezai Türkeş’in, bu tarihte “Mekke Su Yolu” projesini etüt etmek için gittiği Suudi Arabistan’daki girişimleri, şartlar el vermediği için proje ile ilgili teklif sunamamasına rağmen, Türk müteah-

⁷ Eftal Şükrü Batmaz, Kudret Emiroğlu ve Süha Ünsal, *İnşaatçıların Tarihi: Türkiye’de Müteahhitlik Hizmetlerinin Gelişimi ve Türkiye Müteahhitler Birliği*, İstanbul 2006.

⁸ Batmaz vd., a. g. e., s.9.

hitlerin ilk girişimi olması açısından önemlidir.⁹ Bu tarihten sonra özellikle, Şarık Tara'nın kurduğu ENKA gibi bazı Türk müteahhit firmaları, taşeronluk faaliyetleriyle yurtdışında çalışmalar yapmışlardır. Ancak, inşaatçıların doğrudan bir ihaleyi alarak müteahhitlik faaliyeti yürüttükleri ilk tarih 1972'dir. Bu tarihte, Sezai Türkes ve Fevzi Akkaya'nın kurduğu STFA adlı şirket, Libya'da Trablus Liman İnşaatı ihalesini kazanmış¹⁰ ve böylece Türkiye açısından zaman içinde gittikçe genişleyen ve halen sürmekte olan müteahhitlik faaliyetlerinin yurtdışı ayağı başlamıştır.

Türk müteahhitlik sektörü, özellikle son on yıllık periyotta iç ve dış Pazar içerisindeki üretim ve cirosunu artırmıştır. Ancak, dış pazarlar açısından halen gelişmiş ülkelerin dünya müteahhitlik pazarından aldığı payla kıyaslandığında, ülke ekonomisi açısından; istihdam, dinamizm, döviz ve itibar kaynağı olan inşaat sektörünün politik desteğe ihtiyaç duymaya devam edeceği açıktır.¹¹ Pazar açısından ise sektörün, yapılan konut sayısı ve ciro verilerine bakıldığında yeterince desteklendiği söylenebilir. Özellikle konut kredisi kullanımı ve satış verilerine bakıldığında, 2015 yılında da bir büyümeden söz etmek mümkündür.

2-Trabzon'un Sosyo-Kültürel Yapısına Genel Bir Bakış

Trabzon, tahmini olarak, kent merkezi 315 bin, diğer ilçelerle birlikte ise toplamda 771 bin nüfuslu bir şehirdir. Oysa bu şehirde bin 500'ü kayıtlı olmak üzere fiili olarak toplam 3 bin kadar müteahhit faaliyet göstermektedir. Bu sayı son derece yüksek bir orana işaret etmektedir. Kabaca 75 milyonluk Türkiye'de 300 bin, 450 milyonluk Avrupa Birliği'nde ise toplam 25 bin müteahhit bulunduğu hesaba katıldığında, durum daha iyi anlaşılır. Dolayısıyla gerek dünyadan ve gerek Türkiye'nin diğer şehirlerinden farklı olarak, Trabzon'da insanları müteahhit olmaya sevk eden yerel faktörler nelerdir sorusu, aynı zamanda Trabzon insanının toplumsal dinamizmini de büyük oranda açıklayacak soru olabilecektir. Bu sorunun cevaplanabilmesi için her şeyden önce, genel anlamda toplumsal zihniyeti oluşturan temel dinamiklerin ele alınması gerekmektedir.

2.1-Toplumsal Zihniyetin Teşekkülünde Temel Dinamikler

Türk Dil Kurumu sözlüğünde “anlayış” sözcüğünün karşılığı olarak kullanılan zihniyet, anlam olarak; “bir toplum veya topluluktaki bireylerde görüş ve inanış etmenlerinin etkisiyle beliren düşünme yolu, düşünüş biçimi” veya “bir kimsenin benimsemiş olduğu düşüncelerin ve inançların tümüne

⁹ Tunç Tayanç, *İnşaatçıların Coğrafyası: Türk İnşaat Sektörünün Yurtdışı Müteahhitlik Servisi*, İstanbul 2011, s.34

¹⁰ Tayanç, a. g. e. , 39-40

¹¹ Gökhan Arslan, *TMMOB İnşaat Mühendisleri Odası 3. Yapı İşletmeleri Kongresi*, İzmir 2005, s. 41-43.

verilen ad” biçiminde tanımlanmaktadır.¹²

Hiç şüphesiz, toplumsal zihniyetin teşekkülünde toplumsal olan her unsur, değer ve tecrübenin değişen nispetlerde önemi olduğu gibi; toplumun uzun süredir içinde yaşayageldiği fiziki çevrenin, yani tabii şartların, doğal çevre ve iklimin de kendi nispetince bir yeri ve önemi vardır. Buna göre, toplumsal zihniyeti şekillendiren faktörler üç başlık altında incelenebilir. Birinci faktör, toplumun uzun süre içerisinde yaşamak suretiyle yoğrula geldiği tabiat ve iklim şartları, ikinci faktör kültür, üçüncü faktör ise din olarak karşımıza çıkmaktadır.

Toplumsal zihniyetin oluşumu sürecinde bu faktörlerin hiç biri diğerinden tamamen bağımsız bir işleve sahip değildir. Bununla beraber, onları ayrı ayrı incelemeye yetecek kadar müstakil etkiye de sahiptirler. Bunlardan, kültür ve din zamanla birbirini şekillendirir, özde değil ama çerçevede biri diğerine kendi karakterini aksettirir. Bir müddet sonra da, bu faktörler, toplum için biri diğerine tercih edilemeyecek kadar ayrılmaz hale gelirler. Bununla beraber, dinin kültürden farklı, ikinci bir dinamik olarak ele alınmasının sebebi, iktisadi zihniyet üzerine yapılan çalışmalarda, yerli olsun yabancı olsun, dine temel bir rol biçilmiş olmasıdır. Bu alanın yerli ve yabancı bilim adamlarından birer örnek olarak, Weber’de de, Ülgener’de de bu durum böyledir.

a-Tabiat ve İklim Şartları Faktörü

Tabiat ve iklim şartlarından maksat, yeryüzü şekilleri, akarsu, deniz, bitki örtüsü durumu, her türlü yeraltı ve yer üstü zenginlikleri, iklimin yağış ve ısı durumu, mevsimlerin uzunluğu gibi hususlardır.

Toplumların uzun zamanlar üzerinde yaşadıkları coğrafyaların bitki örtüsünün, deniz ve nehirlere yakınlığının, dağlık veya ovalık oluşunun, rakımın derecesinin o toplumlar üzerinde belirleyici bir etkisi vardır.

Aynı şekilde, birbirine yakın yüksekliklerdeki bölgelerin bitki örtüsü de genellikle birbirine benzerdir. Rakımın, yeryüzü şekillerinin ve bitki örtüsünün benzerliği, rüzgârın tınısını ve havanın kıvamını da benzer kılar. Bunun, uzun zamanlar dünyanın değişik yerlerinde de olsa benzer şartları paylaşan farklı toplumlar üzerinde benzer etkileri olur. Giyimleri, refleksleri ve özellikle müzikleri birbirine benzer. Somut bir örneklendirmeye, mesela İskoçya’nın coğrafi şartları ile doğu Karadeniz’in ve Kafkasya’nın coğrafi şartları bir birine çok benzerdir. Bu sebepten ötürü, bu bölgeler üzerinde yaşayan toplumların kültürleri arasında tesadüf olarak görülemeyecek benzerlikler bulunur. Giyim, giysinin renkliliği, halk oyunları, çalgılar ve özellikle müziğin tınısı arasında şaşırtıcı benzerlikler mevcuttur. En somut olarak üflemeli tulum çalgısı, her iki bölgede de halka mal olmuş bir çalgıdır. Bununla birbirlerine yakın müzikler yapılır, yakın danslar, oyunlar oynanır. Tulum çalgısı Karadeniz’e

¹² www.tdk.gov.tr. Erişim Tarihi: 05.10.2015

İskoçya'dan veya İskoçya'ya Kafkasya'dan gitmiş bile olsa sonuç değişmemektedir. Zira dünyanın başka bir yerine değil de, buraya gitmesi son derece manidardır. Bunun sebebi, her iki bölgenin yeryüzü şekillerinin benzerliğiyle, coğrafî yüksekliğiyle, bitki örtüsüyle ve iklimiyle ilgilidir. Benzer şartlara sahip coğrafyalar, benzer kültür ürünleri üretmektedir. Benzer coğrafyaların toplumlari, benzer kültür ürünlerini talep etmektedir. Bu ise, coğrafyalar farklı olsa bile toplumların benzer kültürlerle sahip olması anlamına gelmektedir. Bu ilişkinin birçok örnek üzerinde açıkça görülmesi, coğrafyanın, bitki örtüsünün ve iklim şartlarının toplumların kültürleri, refleksleri, dünya görüşleri ve nihayet toplumsal zihniyetleri üzerindeki belirleyici etkilerini göstermesi bakımından önemlidir.

Toplumların tarihi süreç içerisinde farklı tabiat ve iklim şartlarına istinaden farklı toplumsal kişiliklere sahip oldukları anlaşılmıştır. Bunun en belirgin örneği, sıcak iklimlerin insanın soğuk iklimlerin insanına göre daha az aktif olması ile verilebilir. Mezopotamya'da toplumların uygun tabii ortamdan istifade ederek tarımı başlatmaları, onları uzun tarihi süreç içerisinde topraktan gelene rıza gösteren daha kaderci ve kanaatkâr bir toplum yapmıştır. Avrupa ve özellikle Kuzey Avrupa ise, avcılık ve toplayıcılıktan şehir toplum örgütlenmesine, kendi tabii çevrelerinden elde ettikleri bir artı ürünle değil, Mezopotamya'nın elde ettiği artı ürün üzerinden kavuşabilmiştir. Bu durum, ticareti ve denizciliği önemsemeyi, fırsatları kollamayı gerektiren, pratik faydayı gözetten bir kişiliği gerekli kılmış ve zamanla Avrupalı toplumlarda bu kişilik kararlı bir hal almış, kültürel bir özelliğe dönüşmüştür.

Hatta "Batı'nın ekonomik açıdan gelişmesinin temel dinamiği olarak değerlendirilen 'hesabî insan tipi'nin, diğer faktörlerin yanında, geniş ölçüde fiziki çevre tarafından belirlendiği ileri sürülmektedir. Bu düşünceye göre, Kuzey Avrupa'nın 'sıfır yükseklikte' bir rakıma sahip olması onların yaşantısını zorlaştırmış; neredeyse çekilmez kılmıştır. Bu coğrafyada, tabiat kuvvetlerinin meydan okumasının getirdiği birim metayı elde etmek için yüksek düzeyde enerji sarfını gerekli kılmıştır. Binlerce yılın bu şekilde yoğurduğu insanlar, diğer ortamdakilerden farklı bir tipe ve karaktere sahip olmuşlardır. Bu tip, Max Weber'in ifadesiyle "hesabî insan tipi"dir. Bu şartlar altındaki insan tipi, birim meta için çok yüksek enerji sarf ettiği için ona bu miktarda değer atfedecek, elinden çıkarırken de aynı ölçüde hesaplı (hasis veya cimri de denebilir) davranacaktır. Bu itibarla sözü edilen tip, "paraya, toprağa ve her türlü maddeye karşı neredeyse sınırsız bir şekilde aç olacaktır"¹³ ve bu açlık yerleşik bir davranışa dönüşerek toplum hayatına yön verecektir. Böylece Avrupalı toplumların dünyaya ve hayata bakışlarında tabii şartların önemli bir yeri söz konusu olmaktadır.

Yukarıda sözü edilen etkenlere ilave olarak tarihsel ve siyasal olayların

¹³ Charles Lindholm, *İslami Ortadoğu*, Çev. Balkı Şafak, İstanbul 2004, s.47-53

da belli oranda etkileri göz ardı edilmemelidir. Ancak, toplum hayatına ilişkin başlangıç dinamiklerinin, insan-doğa etkileşimi ile yani, coğrafi şartlarla bağlantılı olduğu göz önünde bulundurulmalıdır.

b-Kültür Faktörü

Birçok tanımı olmakla birlikte temel olarak, “Düşünce biçimleri, davranış biçimi ve maddi nesnelere birlikte insanların yaşam biçimleri”¹⁴ şeklinde tanımlanabilecek olan kültürün, toplumsal zihniyetin oluşumundaki rolü önemlidir. İnsanın olaylar karşısındaki istikrarlı tutumu olarak da ifade edilebilecek olan zihniyet, basitten karmaşığa doğru gidilecek olursa, bireyde istikrarlı bir şekilde görülen tutum ve refleksi besleyen sürekli anlayış ve algılama tarzı biçiminde ortaya çıkar. Bu anlayış ve algılama tarzını ise, yine somut ve soyut olmak üzere çevre şekillendirir. Dolayısıyla, istikrarlı tutum, refleks ve davranışları besleyen dünyaya bakış, onu algılama tarzı, dünya görüşü gibi moral durumları da besleyen maddi ve manevi dokusuyla bütün bir çevre şartları olacaktır. Birbirini besleyen bu silsilenin en nihayet dünya görüşü ve bir yaklaşım tarzı olarak kararlı hale gelen biçimine *zihniyet* denebilir. Bu zihniyetin fertten topluma doğru büyümesine, aynı reflekslerin topluma mal olan boyutuna ise *toplumsal zihniyet* denebilecektir. Türkiye’de, ferdi ve toplumsal zihniyet üzerine çalışan bilim adamı ve bu alanda önemli bir yere sahip Sabri Ülgener, zihniyeti şöyle tanımlar:

“Eşyaya ne gözle bakıyoruz? Çalışma ve kazanmaya takındığımız tavır nedir? Çevreye ve yabancıya nasıl bir gözle bakıyor ve geleceğe –uzak ya da yakın- nasıl bir mesafe bilinci içinde karşı çıkıyoruz? Bütün bu bakış ve davranışlara içten katılan eğilim ve değer hükümlerinin... söz ve deyim halinde ve genellikle telkin yoluyla ifadesi zihniyet dediğimiz kompleksi oluşturuyordu... Zihniyet -hangi yönde ise- o yolda benimsenmiş değer hükümlerinin haklılığına gerek kendini, gerek başkalarını inandırmak ve o noktada ilgiyi sığağında tutmak üzere çoğu zaman ezbere tekrarlanan kaide ve kuralların toplam ifadesidir”¹⁵

Ülgener, iktisadi zihniyeti ise şu şekilde ele alır:

“İktisat zihniyeti, bir bakıma toplu bir bütün halinde esasen bilince ve bilinçaltına yerleşip sinmiş olan telkinler manzumesinin -dünya görüşünün- muhtelif köşelerinden biri, olsa olsa iktisadi faaliyetimize ve kuruluşlara bakan yüzü demektir. ...Belli bir bakış açısı veren genel ve toplayıcı sistemi bir bakıma “dünya görüşü” veya “çağ görüşü” ya da kısaca “kültür” diye ifade etmek yanlış olmasa gerektir. ...O haliyle, iktisat zihniyetini mal, çevre ve zaman olarak yaşadığımız dünyaya bakış açımız da kültürümüzün bir parçasıdır demek hata yoktur”¹⁶

¹⁴ Macionis John J., *Sosyoloji*, Çev. Vildan Alkan, Ankara 2012, s.58

¹⁵ Sabri Ülgener, *Zihniyet, Aydınlar ve İzmler*, Ankara 1983, s.19

¹⁶ Ülgener, *a.g.e.*, s.19

Yine Ülgener, iktisadi zihniyeti Werner Sombart'ın tanımından şöyle aktarır:

“İktisadi faaliyeti tayin eden her türlü fikri-manevi faktörler, o cümleden olarak sübjektif değer anlayışı, seçilen ve uyulmak istenen hedefle, uyulan norm ve kurallar, kısaca, iktisat süjesinde canlı haliyle yaşayan motifler toplamıdır.”¹⁷

Bu çerçevede yine Ülgener'den naklen Sombart'ın kapitalist iktisadi zihniyetin tanımını vermek, iktisadi zihniyetin anlaşılmasına yardımcı olacaktır: “Her çağın kendine göre hakim bir zihniyeti vardır ve çağın iktisadi yaşayışı onunla biçimlenmiş olur” diyen Sombart, her farklı çağın farklı bir zihniyeti olduğunu ve zihniyetin her defa kendine uygun bir form bularak iktisadi organizasyonu yarattığını ileri sürmektedir. Günümüzün toplum yapısı ve iktisadını, yani Kapitalizmi ise; ... (atılğan) teşebbüs zihniyeti ile (temkinli) burjuva zihniyetinin karışımından vücut bulan ruh ve mizaç: Kapitalist zihniyet işte bu! Kapitalizmi yaratan da işte bu zihniyettir” biçiminde açıklamaktadır.¹⁸ Kültür ile iktisadın birbirleriyle etkileşimini ele alan Eröz de, bu unsurların birbiriyle iç içeliğini vurgulamaktadır.

Kültürün, kültürel değerlerin, toplumsal iktisadi zihniyetin oluşturulmasındaki rol ve önemini Mehmet Eröz: “İktisadi hayatla, aile, din, örf-adet ve gelenekler, iç içe geçmiş durumdadır ve birbirlerinden ayırt edilmeleri gayet zordur, bu yakın bağ, iktisadi faaliyetlerin yürütülmesinde çok tesirli olur” ifadesiyle açıklar ve kültürün ilkel ve ileri olma durumuna göre de iktisadi zihniyetin belirgin bir farklılık arz edeceğini vurgular.¹⁹

Kültürün iktisadi zihniyeti ve dolayısıyla, iktisadi faaliyetin mahiyetini belirlemedeki önem ve etkisini anlamak için, çoğunlukla rastlanan bir tecrübe olarak, aynı sermaye ve ekipman ile aynı üretimi yapan, farklı ülkelerdeki fabrika veya benzeri faaliyetlerin, farklı kâr ve sonuçlar verdiğini bilmek yeterlidir. Madde ve maddi imkânın aynılığına rağmen, elde edilen farklı sonuçlar, ancak kültürel farklılıkla açıklanabilir.

c-Din Faktörü

Toplumsal iktisadi zihniyetin oluşumunda temel üç dinamikten biri de “din”dir. Din ve kültür birbirinden ayırt edilemeyecek kadar iç içe geçmiş unsurlardır. Dolayısıyla dinin, iktisadi zihniyete etkisi izah edilirken; aynı zamanda bazen açık, bazen kapalı bir şekilde kültürün de aynı işlevine değinilmiş olacaktır.

İktisadi zihniyet yapıları üzerine yapılan Marksist yönelimli araştırmaların dışındaki çalışmalar, bu zihniyetin temel dinamiği olarak “din”i almışlardır. Bunlardan en bilineni olan Weber'in *Protestan Ahlak ve Kapitalizmin*

¹⁷ Ülgener, *a.g.e.*, s.19

¹⁸ Ülgener, *a. g. e.*, s. 22.

¹⁹ Mehmet Eröz, *İktisat Sosyolojisine Başlangıç*, İstanbul 1982, s. 367.

Ruhu adlı araştırmasında da temel dinamik “din”dir. Her ne kadar Weber’in ifadesiyle, kapitalizm bir kere gelişip, olgunlaşınca dine ihtiyacı kalmadığı için, ilgiyi minimum dereceye indirirse de, henüz gelişme aşamasında iken itici güç din olmuştur. Yani, “Protestan Ahlakı.”

İlk Türk sosyologlarından Mehmet İzzet ise, dinin iktisadi faaliyet ve zihniyete tesirini şöyle dile getirir:

“...İstihsalin, mübadelenin, istihlakın ve servet dağıtımının, mülkiyetin başlangıcında dini tasavvurların mevcudiyeti aşıkârdır. Demek ki, itikatlar en mühim içtimai faktörler arasındadır ve iktisadi faaliyet üzerinde büyük tesirler icra ederler... Esasen iktisadi faaliyet, bütün içtimai değişmelerin tertipçisi ve nâzımı olup diğer hiçbir âmilin nüfuzu altında bulunmasaydı; bizzat iktisadinin nasıl olup da değişmeye maruz kaldığını anlamak mümkün olamazdı.”²⁰

İnsanların beşeri münasebetlerinde, bu münasebetlerin iktisadi gibi çok da rasyonel olması gerekli olabilen kısmında bile, manevi ve moral değerlerin önemli bir belirleyiciliğe sahip olduğunu anlatmaya çalışan Mehmet Eröz de; gerçekten, yalnız geleneksel değil, modern cemiyetlerde de fikirler, ideolojiler, dini inançlar, hurafeler, peşin hükümler, tabular vs. gibi birçok sâiklerin (sevkediciler) davranış, tavır ve hareketimize tesir ettiğini ifade eder ve bu motiflerden koparılmış bir iktisadi faaliyet düşünmenin mümkün olmadığını savunur. Benzer biçimde bu duruma dikkat çeken T. Parsons ise; iktisadi faaliyetin, bir cemiyetin kurumsal çatısı içinde yer aldığını ve iktisadi davranışın kurumsal davranışın somut bir ifadesi olduğunu söyler. Buna göre, iktisadi faaliyetimize yön veren “iktisadi zihniyet”, pür bir iktisadi düşünce değil, sosyal ve psikolojik unsurlarla örülmüş bir zihniyettir. Çünkü insanlar yalnız şu veya bu şekilde hareket etmekle kalmazlar, aynı zamanda hareket tarzının meşru olduğuna kendi kendilerini inandırmak için faaliyetlerine çok defa farkında olmayarak, manevi varlıklarından da bazı şeyler katmak ihtiyacını hissederler. İşte fertlerin iktisadi faaliyet tarzına müessir olan (veya hiç değilse o faaliyete ahlaken meşruiyet imkânlarını tatmine çalışan) tasavvurların, ideallerin, ahlak düsturlarının toplamı, “ekonomi zihniyeti” olarak adlandırılan belirli bir ruh haleti ortaya çıkarır.²¹

Bütün toplumlarda örneğine denk gelmek mümkün olmakla beraber, en çok bilinen örnek olarak Türk tarihinden Uygurlar’ın geleneksel inançlarından çıkıp, Manihaizm dinine girdikten sonraki toplumsal yaşama tarzlarında meydana gelen belirgin değişimi göz önüne getirmek faydalı olacaktır. Birçok kaynağın da belirttiği üzere, yeni dinle beraber Uygurlar savaşı bir toplum olmaktan çıkıp, savaşı cinayet olarak gören, bağ ve bahçeciliğe merak salan yerleşik bir Türk boyu olmuşlardır. Benzeri değişimi dünyanın birçok yerinde birçok toplumda gözlemlemek mümkündür. Aynı değişim, üretim faaliyeti ile

²⁰ Mehmet İzzet’ten aktaran Mustafa Erkal, *İktisadi Kalkınmanın Kültür Temelleri*, İstanbul 1994, s. 48.

²¹ Eröz, *a.g.e.*, s.181.

ilgili olarak da kendini hissettirmekten geri kalmamıştır. Dini inançların değişimi, toplumların üretim, kazanç ve tüketim alışkanlıklarını belirgin bir şekilde değiştirebilmektedir.

Sonuç olarak, birçok sosyologun ifade etmekten çekinmediği şekliyle din, toplumlarda eksen kurum olmaya ve toplumsal kurum ve değerleri akort etmeye devam etmektedir. İşte dinin akort ettiği toplumsal birikim ve değerlerden biri de toplumsal iktisadi zihniyettir.

3-Trabzon'da Toplumsal Dinamizm ve Müteahhitlik

Trabzon, oldukça dinamik bir topluma sahiptir. Burada yaşayan insanlar için bu durum olağan bir durum olduğundan, bunu çok fark etmeseler de; dışarıdan Trabzon'a gelen bir yabancı bu toplumsal dinamizmi hemen fark edecektir. Bireysel düzeydeki ortalama Trabzon insanının dinamizmi kabaca toplumun dinamizmini ortaya koymaktadır. Trabzon'da insanların olamadığı bir hal varsa o da sakinlik ve sükündür. Sürekli hareket halindeki bu insanlar, karıncalar gibi biraz telaşlı ve acelecidirler. Hızlı konuşur, hızlı yemek yerler. Bütün günlük işlerinde hızlı olmak, ortak bir alışkanlıktır. Toplumsal boyutta spor ve iktisadi faaliyet alanından iki örnekle bireysel boyuttaki bu dinamizm, ölçek büyütülerek ifade edilebilir.

Trabzon'da en makbul yaygın spor dalı futboldur. Öyle ki Trabzon, futbol takımlarıyla Türkiye'de diğer Anadolu şehirlerinin çok daha önüne geçmiştir. Türkiye'nin dört büyük takımı arasında üç İstanbul takımının yanı sıra Trabzonspor vardır. Hatta Trabzon'un ilçelerinden birinin takımı olan Akçaabat Sebatspor bir dönem en üst ulusal lige kadar çıkabilmiştir. Diğer Anadolu şehirlerinin tamamına yakınında böyle bir örnek söz konusu değildir. O halde bu sosyal olgunun sebebi nedir? Bu durum, kısaca, Trabzon halkının bu spor dalında kendi kişiliğini ve toplumsal şahsiyetini bulmasıyla açıklanabilir. Futbol, spor dalları içerisinde heyecanı ve hareketliliği en yüksek spor dalıdır. Trabzon'da gerek amatör ölçekte, gerek profesyonel ölçekte futbol oynamak için yeterli genişlikte düz alan bulmak bile son derece güç olmasına rağmen, Trabzon insanının en çok sevdiği, oynadığı ve takip ettiği spor dalı futboldur. Nitekim günümüzde Trabzon'a yeni bir futbol stadyumu yapılması gündeme geldiğinde uygun yer bulma sıkıntısı hemen kendini hissettirmiş, en nihayet, bir körfezde deniz doldurularak bu alan oluşturulmuştur. Bütün engellere rağmen Trabzon insanı futbola olan düşkünlüğünden vazgeçmemekte, her şartta futbol oynamakta veya en azından takip etmekte ve her gün muhakkak futbol konuşmaktadır.

İkinci husus, Trabzon'da müteahhitlik mesleğinin yaygınlığı ile ilgilidir. Trabzon'da diğer şehirlerden daha fazla oranda müteahhit bulunmaktadır. Trabzon Ticaret Odası'nda kayıtlı 800 civarında müteahhit bulunmaktadır. Trabzon Mimarlar ve Mühendisler Odası'nda görüştüğümüz ve bir kısmı müteahhit olan yetkililere göre, belki bir bu kadar da kayıtlı olmayan müteahhit söz konusudur. Trabzon'un, nüfusu ve coğrafi yapısının inşaat alanı olmaya

son derece elverişsiz olduğu göz önünde bulundurulduğunda bu oldukça yüksek bir rakamdır. Bilindiği üzere ve kaba bir ifadeyle müteahhitlik, kısa yoldan zengin olma yolu ve dinamizmi yüksek kişiliklerin tatmin aracıdır. Yüksek bir hareketlilik ve dinamizm gerektirmesi nedeniyle, bu meslek Trabzon insanının toplumsal kişiliğine en iyi hitabeden mesleklerden biridir denilebilir. Werner Sombart, “*Bütün Yahudiler müteahhit ve bütün müteahhitler Yahudi*” diyordu. Yani, müteahhitlik dinamizmi yüksek diğer toplumlarda da sık görülen bir meslektir. Ayrıca, Trabzon’da tarım yapmaya uygun bir ova da bulunmayınca buraya ve daha başka sahalara dağılacak işgücünün önemli bir kısmı gönüllü bir şekilde müteahhitliğe kanalize olmaktadır. Bu durumun bölgesel özelliklerle de bir alakası vardır.

Trabzon’un da içinde yer aldığı Doğu Karadeniz Bölgesi ekonomik yoksullukla karakterize olunan bir coğrafyadır. Bölgede dik yamaçlar tarım ve hayvancılığı güçleştirdiğinden, kırsal kesim insanının geçim kaynakları sınırlıdır ve bu da yoksulluk demektir. Bölge çok göç veren bir yerdir. Trabzon’un nüfus artış hızı Türkiye ortalamasına yakın olsa da “seçkinlerini”, yani vasıflı ve entelektüel insanlarını büyük şehirlere kaptırmaktadır. Özellikle Of ve Çaykara tarafları coğrafi şartların, ekonomik çeşitliliğe en az olanak tanıyan yerleridir.²² Dolayısıyla kent insanının dinamizmi onu farklı arayışlara yöneltmekte, örneğin futbol ve müteahhitlik, bu dinamizmin dışavurumu olarak dikkat çekmektedir.

Gerek futbol, gerek müteahhitlik, Trabzon insanının kendi kişiliğini en yüksek düzeyde tatmin edebildiği iki alandır. Trabzon insanı bunlar gibi yüksek dinamizm gerektiren işlere yönelmektedirler. Onları hem kişilikleri buna doğaçlama olarak sürüklemektedir, hem de bu alanlarda kendilerince boşluk bulmaktadırlar. Zira başkalarında bulunmayan bu toplumsal dinamizm, onlara eşyanın tabiatı gereği buralarda boş alan açmaktadır.

Bütün bu örneklerin de gösterdiği gibi, Trabzon insanı dinamizmi yüksek bir toplumdur. Bunun coğrafi sebepleri vardır. Yeryüzü şekilleri bunların en başında gelenidir. Trabzon ve çevresi, topografya itibarıyla son derece hareketli bir yüzeye sahiptir. Trabzon’a dışarıdan gelen insanların aklında kalan en önemli bilgi Trabzon’un yeşili ve denizinin hemen ardından inip çıktığı yokuşlardır. Bu hareketli topografya Trabzonluları doğdukları günden itibaren tesiri altına almakta ve onlara her gün her saat dinamizm telkin etmektedir. Gelişim psikolojisinin ortaya koyduğu üzere, insanlar tekrar eden durum ve mesajları bir zaman sonra içselleştirmektedirler. Bu içselleştirme belli bir olgunluğa ulaşıncaya yerleşik bir davranışa dönüşmekte ve davranışlar kişilik halini almaktadır. Bu kapsamda aynı etkiyi son derece dalgalı olan Karadeniz göstermektedir. Her gün bu manzarayı izleyen insanlara deniz hareketlilik telkin etmektedir. Bu imaj Trabzonlunun zihninde o

²² Şengül Öymen Gür, “Trabzon’da Kentsel Kimlik ve Dönüşüm”, *Trabzon’u Anlamak*, Ed. Güven Bakırezer ve Yücel Demirer, İstanbul 2009, s. 317-337.

kadar yer etmiştir ki; Trabzon Belediyesi'nin amblemi dalgalı deniz olmuştur.

Trabzon halkına dinamizm telkin eden ikinci coğrafi faktör, iklimdir. Gün içerisinde bile çok hızlı bir şekilde değişebilen, güneşliyen yağmura dönebilen hava şatlarının da Trabzon insanının durağan değil, dinamik olmasına sebep olduğu düşünülebilir. Günler, haftalar ve aylarca devam eden bu durum, yıllar içinde artık içselleştirilmekte ve bireysel kişiliğe aksettirmektedir. Ortalama bireydeki bu kişilik, yüzyıllar içinde kalıcılaşarak toplumsal kişiliği oluşturmaktadır.

Üçüncü faktör, yörenin coğrafyasına özgü beslenme alışkanlığıdır. Bu kapsamda mısır ve hamsi ön plana çıkmaktadır. Mısır bu yörenin en önemli tarım mahsullerinden biri olup mutfak kültüründe de önemli bir yeri vardır. Son derece fazla tüketilen mısırın haşlaması, kızartması, patlamış yapıp yendiği gibi, mısır unundan ekmeğin yanı sıra mıhlama başta olmak üzere birçok yemek yapılır. Mısır, zengin karbonhidrat içeriğiyle enerji seviyesini yükseltir. Mısır'ı tüketen her bireyde bu enerjik, dinamik hal oluşacağı gibi, ayrıca yüzyıllarca tüketilmesi genetik bir durum da üretmiş olmalıdır. Tarihsel genetik potansiyelin ve pratik durumun gereği olarak Trabzon insanı, dinamizmi yüksek bir toplum olmaktadır.

Yörenin diğer çok tüketilen gıda maddesi, faydaları son derece fazla olan balık ve bunlardan da özellikle hamsidir. Trabzon denizel bir bölge olduğu için deniz ürünleri çokça tüketilmekle birlikte, kış aylarında hamsinin kitlesel bir tüketimi vardır. Bu aylarda Trabzon'da hemen her evde hamsi pişmekte ve tüketilmektedir. Trabzon'da hamsi ile balık ayrı ayrı değerlendirilmektedir. Bu konulardan söz edildiğinde Trabzonluların, "bu sene balık iyiydi ama yeterli hamsi yiyemedik" demeleri yabancıları şaşırtabilir. Trabzon'da hamsinin bir kültürü vardır. Tatlısından tuzlusuna onlarca çeşidi yapılır ve tüketilir. Yüzyıllardır devam edilen bu kültür, hamsi ve diğer balıklarda bolca bulunan ve başka gıda maddelerinde nadiren bulunan omega ve fosforun düzenli bir şekilde alınmasını sağlamıştır. Bu maddeler sağlıklı, dinamik bir birey ve bu bireylerden müteşekkil dinamik bir toplum üretmiştir ve beslenme alışkanlıkları ile sağlık arasındaki bağlantıya çarpıcı bir örnek teşkil etmiştir.

a-Trabzon Kent Dinamiklerinin Ortaya Çıkardığı Başlıca İktisadi Aktörler: Müteahhitler

Trabzon'da müteahhitliğin yaygınlığının toplumsal arka planını ve sosyo-kültürel temellerini tespit edebilmek için bir biriyle iç içe 4 yöntem takip edilmiştir. Bunlardan ilki kaynak taramadır. Daha önce Trabzon insanının öne çıkan karakteri ile ilgili ve onu yerel belirleyenlerle açıklamaya çalışan yazılmış kitap ve makaleler dikkate alınmıştır. İkinci bilgi toplama yolu etnografik gözlem yapma şeklinde tezahür etmiştir. Bu yöntem son derece önemli örnekler sunmuş, birbiriyle ilişkili örnekler topluma ilgili bazı genellemelere varmayı sağlamıştır. Bu gözlemlerle ilgili şu ana kadar yoğun bir aktarım yapılmıştır. Geriye kalan iki yöntemden ilki anket ve ikincisi de

derinlemesine mülakat yöntemidir. Anket kapsamında 57 müteahhitle bizzat görüşme yapılmıştır. Bu görüşmeler anketörlere bırakılmamış, çalışmayı yürüten iki araştırmacı tarafından bizzat takip edilmiştir. Bu anketlerin bu şekilde tatbik edilmesi, çalışmayı yürütenlere ilave gözlem imkanı da sunmuştur. En önemlisi, anketlerin sağlıklı olmasını büyük oranda garanti etmiştir. Son olarak anket yapılan müteahhitlerden özel seçilen on kişiyle ikinci bir görüşme daha tertip edilip, kendileriyle derinlemesine mülakat yapılmıştır. Gerek anket ve gerek derinlemesine mülakat için Trabzonlu müteahhitlerden randevu almanın son derece zor gerçekleştiği belirtilmelidir. Araştırmanın bundan sonraki bölümünde anket ve derinlemesine mülakattan elde edilen bazı bulguların değerlendirilmesi söz konusudur.

b-Örneklem Grubunda Yer Alan Müteahhitlerin Sosyal Özellikleri

Müteahhitlerin doğduğu aile yapısı, 1 çocuktan 12 çocukluya kadar bir çeşitlilik göstermektedir. Örneklem grubu içerisinde yer alan müteahhitlerden en kalabalık grubu yüzde 58’lik bir oranlarla 3, 4 ve 5 çocuklu ailelerden gelenler oluşturmaktadır. Genellikle çekirdek aile yapısının hakim olduğu bir sosyal ortam içerisinde sosyalleşen müteahhitlerin evli ve çocuklu olanlarının çoğu yine benzer bir aile düzeni kurmuştur. Ancak, çocuk sayısında, dönemin yükselen trendine uygun bir farklılıktan söz edilebilir. Trabzon her ne kadar Türkiye’de doğum oranlarının yüksek olduğu bir bölge olsa da, müteahhitlerin çoğunun çok çocuklu diyebileceğimiz kalabalık ailelerden çıkmış olması son derece kayda değer ve düşündürücüdür.

Tablo 1: Kardeş Sayısı

Kardeş sayısı	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
1	2	3,5	3,5	3,5
2	6	10,5	10,5	14,0
3	12	21,1	21,1	35,1
4	12	21,1	21,1	56,1
5	9	15,8	15,8	71,9
6	6	10,5	10,5	82,5
7	4	7,0	7,0	89,5
8	1	1,8	1,8	91,2
9	2	3,5	3,5	94,7
10	2	3,5	3,5	98,2
12	1	1,8	1,8	100,0
Toplam	57	100,0	100,0	

Genel bir bilgi ve tecrübe olarak, çok çocuklu ailelerde yetişen insanların daha mücadeleci yetiş-tiği bilinir. Bu insanlar elde etmek istedikleri

kazanımlar için risk almaktan ve zorluğa girişmekten çekinmezler. Müteahhitlik mesleği de mücadele etmeyi ve risk almayı gerektiren zorlu bir meslektir. Anketlerden elde edilen sonuçlar, bu mesleğin ilgili karakteri ile son derece ilişkili görünmektedir. Dolayısıyla Trabzon'da müteahhitlerin çoğunun çok çocuklu kalabalık aile ortamlarından gelişini, bölgenin genel demografik özelliklerinden çok bu son ilişkiyle açıklamak daha doğru olacaktır.

Anket yapılan 57 müteahhitin yaş aralıklarına bakıldığında, %37'ye yakın oranda 31 ile 40 yaş aralığında oldukları görülmektedir. Bu durum, örneklem grubundaki Trabzonlu müteahhitlerin çoğunlukla "orta yaş" dilimi içerisinde yer aldıklarını göstermektedir. Müteahhitlerin çok olduğu ikinci yaş dilimi ise, 41-50 yaş dilimidir. Bu veriler, birey olarak insanın, çalışma hayatı içerisinde en verimli olduğu yaş evrelerinin bu yaş dilimleri olduğu biçiminde değerlendirilebilir. En az müteahhidin olduğu yaş dilimi ise, 20-30 yaş dilimi arasındır. Aşağıda, konuyla ilgili tabloya bakıldığında konu daha net anlaşılmaktadır. 60 yaş üzeri müteahhit sayısındaki azlık ise, bu yaş diliminde yer alan bireylerin artık, "emeklilik" evresini yaşıyor olmaları nedeniyle, işlerini çocuklarına bırakmalarını veya sonlandırmalarını akla getirmektedir. Ancak buna rağmen, mesleğe başlama yaşı açısından az da olsa 60 yaş ve üstü örneğe de rastlanmaktadır.

Tablo 2: Müteahhitlerin Yaş Dağılımı

Yaş	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
20-30	4	7,0	7,1	7,1
31-40	21	36,8	37,5	44,6
41-50	14	24,6	25,0	69,6
51-60	9	15,8	16,1	85,7
60+i	8	14,0	14,3	100,0
Total	56	98,2	100,0	
Belirlenemeyen	1	1,8		
Toplam	57	100,0		

Müteahhitlerin çoğunluğunun mesleğe başlama yaşları 20-30 yaş arasındadır. Bu durumun temel nedeni şöyle açıklanabilir: Türkiye'de bir erkek bireyin, yerine getirmekle mükellef olduğu, temel eğitim, askerlik, mümkün oluyorsa üniversite eğitimi gibi faaliyetlerin en iyi ihtimalle tamamlanabilmesi 20'li yaşların ortalarına kadar sürmektedir. Bir başka deyişle, kişinin bağımsız bir birey olarak iktisadi bir icraatta bulunması sosyal şartların gereği olarak, en erken ancak 20'li yaşlarda mümkün olabilmektedir. Ancak, bununla ilgili motivasyonunun belki de en yüksek olduğu yaşlar yine bu yaşlardır. Bir önceki tabloda, müteahhitlerin yaş aralığı ile bu veri anlamlı bir bütünlük oluşturmaktadır. Müteahhit profilinin günümüzdeki en geniş yaş aralığı, 30-40 arası ise, bu yaş aralığındakilerin 2. Tabloya göre bundan yakla-

şık 10 yıl kadar önce bu mesleğe başlamış oldukları sonucu çıkmaktadır. Demek ki, Trabzon’da inşaat sektörü son 10 yılda büyük ivme kazanarak hızla büyümüş fakat, günümüzde durağanlığa veya istikrarlı bir yapıya kavuşmuştur. Tablo 1’de görülen 20-30 yaş arasındaki müteahhitlerin sayısının azlığı, inşaat sektörünün aktörleri açısından istikrarlı bir piyasanın oluşmuş olduğunu göstermektedir. Yani, piyasadaki müteahhit sayısı açısından istikrarlı bir durum oluşmuş, bu ise doğal olarak, bu sektöre yeni girenlerin sayısının azlığını beraberinde getirmiştir. Bundan hareketle, Trabzon’daki inşaat piyasasının talep açısından olmasa bile, icraatçılar açısından artık “doyum noktasına” ulaşmak üzere” olduğu sonucuna varılabilir.

Tablo 3: Örneklem Grubunda Yer Alan Müteahhitlerin Doğum Yerleri

Doğum Yeri		Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
	Trabzon	46	80,7	85,2	85,2
	Marmara	2	3,5	3,7	88,9
	İç Anadolu	1	1,8	1,9	90,7
	Trabzon dışı Karadeniz	5	8,8	9,3	100,0
	Toplam	54	94,7	100,0	
	Belirlenemeyen	3	5,3		
	Toplam	57	100,0		

Araştırmada, örneklem grubundakilerin doğum yerlerine bakıldığında, beklendiği gibi çoğunluğun Trabzonlu olduğu saptanmıştır. Ancak, yukarıdaki tabloda belirtilmemekle birlikte, yapılan anket ve mülakatlarda, müteahhitlerin çoğunluğunun Trabzon’un Of ve Çaykara ilçelerinden olduğu göze çarpmaktadır. Bu durum sorgulandığında, Trabzon açısından sıklıkla yinelenen bir durum olan, coğrafi özelliklerin iktisadi çeşitliliğe olanak tanımayan yapısı karşımıza çıkmaktadır. Örneğin Akçaabat kökenli olanların sayısı azdır. Çünkü Akçaabat hem transit geçiş hattı üzerinde olan bir ilçedir hem de nisbeten diğer yerlere göre tarımsal faaliyetin fazla olduğu bir yerdir. Yani, insanların iktisadi faaliyet seçenekleri daha fazladır. Bu da, verili seçenekleri değerlendiren Akçaabat insanının, nisbeten kurulu düzeni olduğu için, farklı alanlara yönelmeyi bir risk olarak algılıyor olmasından kaynaklanıyor olabilir.

Trabzon dışında doğmuş müteahhitlerin oranı oldukça düşük olup, genel verileri anlamlı biçimde etkileyecek düzeyde değildir. Genel sonuç açısından, Trabzon’da müteahhitlik faaliyetlerinin genel olarak Trabzon’lular, kısmen de Trabzon dışında doğmuş Karadenizliler tarafından yürütüldüğü söylenebilir. Bu durum, Trabzon’un kentin iktisadi yapısı itibarı ile metropol kentlerde görülen kozmopolit özellikleri içermediğini göstermektedir. Türkiye’deki genel kent yapısı açısından bakıldığında, orta büyüklükte, hatta ortanın da üstünde sayılabilecek Trabzon’un, sadece kültürel anlamda değil, iktisadi anlamda da “yerel” bir kent olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

Tablo 4: Mütcaahhitlerin Eğitimi Durumu

Eğitim Durumu	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
İlkokul	7	12,3	12,3	12,3
Ortaokul	7	12,3	12,3	24,6
Lise	7	12,3	12,3	36,8
Yüksekokul	5	8,8	8,8	45,6
Üniversite	24	42,1	42,1	87,7
Yüksek lisans	6	10,5	10,5	98,2
Doktora	1	1,8	1,8	100,0
Toplam	57	100,0	100,0	

Eğitim durumuna bakıldığında, kendileriyle anket yapılan mütcaahhitlerin yüzde 42'sinin yani, yarısına yakınımın 4 yıllık üniversite, yüzde 10'undan fazlasının ise yüksek lisans mezunu olduğu görülmektedir. Yapılan mülakatlarda, çoğunlukla mimarlık veya inşaat mühendisliği mezunu olan üniversiteli mütcaahhitlerin, zaten uzmanlık alanlarıyla doğrudan bağlantılı bir alanda çalışıyor olmaları, anlaşılabilir bir durumdur. İlkokul, ortaokul ve lise eğitimi almış, yani, daha önce inşaatla ilgili herhangi bir teorik donanımına sahip olmayanların sayısına bakıldığında, üniversite mezunlarına yakın oranda kişinin mütcaahhitlik yapıyor olması, bu alanım, hukuki açıdan herhangi bir spesifik akademik zorunluluk şartı gerektirmemesi ile açıklanabilir. Yani, yeterli maddi birikimi olan herkes, konuyla ilgili bilgi donanımına bakılmaksızın mütcaahhitlik yapabilme şansına sahiptir. Böylece, iktisadi olanakların ve çeşitliliğin az olduğu bir coğrafyada, hatırı sayılır maddi getirisi olan bir sektörün bu kadar rağbet görmesi, dahası konuyla ilgili akademik eğitimi olmayanlar tarafından da tercih edilmesi doğal olmaktadır.

c-Örnekleme Yer Alan Mütcaahhitlerin Mesleğe Başlamalarında Aile ve Çevre Koşullarının Etkisi

Aşağıdaki tabloda, *ailenizde sizden önce mütcaahhitlik yapan varmaydı* sorusuna 57 örneklem kişiden 35'i hayır, 22'si evet cevabı vermiştir. Evet, cevabı verenlerle ilgili veriler ise aşağıdaki tabloda gösterilmektedir. Mütcaahhitliğe başlamada model almanın önemli bir başlama vesilesi olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Fakat çoğunluğun, geleneği sürdürmenin bir eseri olarak değil, yenilikçiliğin ve atılcılığın bir sonucu olarak bu mesleğe girdiği tespit edilmiştir.

Örneklem grubu içerisinde yer alan mütcaahhitlerden elde edilen veriler çerçevesinde yüzde 38'6'sının, ailesinde birinci derecede akrabalarından (baba, kardeş vb.) en az bir kişinin daha önce mütcaahhitlikle uğraştığı saptanmıştır. İlk defa mütcaahhitliğe başlayanların oranı (yüzde 61,4) daha yüksektir. Bunun nedeni, diğer bölümlerde de belirtildiği gibi, mütcaahhitlik mesleğinin,

inşaat sektörünün son 10 yılda meydana gelen sosyo-ekonomik gelişmelere bağlı olarak büyümesiyle paralel biçimde yaygınlık kazanmasıdır.

Tablo 5: Ailesinde Kendisinden Önce Birilerinin Müteahhitlik Yapıp-Yapmadığı

Ailesinde Kendisinden Önce Müteahhitlik Yapanlar	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Hayır	35	61,4	61,4	61,4
Evet	22	38,6	38,6	100,0
Toplam	57	100,0	100,0	100,0

Bununla birlikte, müteahhitliğin aileden gelen bir meslek olarak icra edilmesi de bir hayli yaygındır (yüzde 38,6). Örneklem grubunda yer alanların, yani, kendisinden önce ailesinde müteahhitlikle uğraşan olduğunu beyan edenlerin yüzde 90'ından fazlası, kendisinden önce 1 akrabasının müteahhitlikle uğraşmış olduğunu belirtmektedir. Mesleğe başlamadan önce birden fazla akrabası müteahhitlikle uğraşanların (yüzde 3,5 civarında 2 akrabası, yüzde 1,8'ide 3 ve daha fazla akrabası) toplam oranı ise yüzde 5'ten biraz fazladır. Bu da göstermektedir ki, Trabzon'da müteahhitlik mesleğinin yaygınlığının, inşaat sektörünün yapısal genişlemesinden sonraki en önemli sebebi, aileden gelen bir meslek olarak kuşaklar arasındaki aktarımıdır.

Tablo 6: Müteahhitlerin Baba Mesleği Dağılımı

Müteahhitlerin Baba Mesleği		Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Meslek	İnşaat Sektörü	18	31,6	32,1	32,1
	Kamu	6	10,5	10,7	42,9
	Serbest	26	45,6	46,4	89,3
	Emekli	5	8,8	8,9	98,2
	Almancı	1	1,8	1,8	100,0
	Toplam	56	98,2	100,0	
Cevaplamayan		1	1,8		
Toplam		57	100,0		

Görüşülen müteahhitler içerisinde babası inşaat sektörü içerisinde yer alıp müteahhit olanların oranı, tabloda da görüldüğü gibi, yüzde 31,6'dır. Müteahhitlerin baba mesleği değerlendirmesinde en geniş oranda yer alan meslek grubu ise, "serbest meslek" olarak beyan edilmiştir. Baba mesleği serbest meslek olanlar % 45,6 olarak tezahür ederken; inşaat sektörü dışında kalanlar % 70'i bulmaktadır. Bu oranın yüksekliği de daha önce ifade edilen ve müteahhitliğin Trabzon'da aile geleneği bir meslek olarak görülmesinden çok, toplumsal karakterin tikel yansıması olarak, bireysel yaratıcılığın, atılımın, yenilikçiliğin bir sonucu olarak görülmekte ve icra edilmektedir. Trabzon

insanı müteahhitliğe kültürel olmaktan çok tabii olarak yönelmektedir.

Tablo 7: Örneklemede Yer Alanların Ailelerinde Kendileri Dışında Halen Müteahhitlik Yapanların Durumu

Ailede Kendisi Dışında Halen Müteahhitlik Yapan		Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Kişi Sayısı	1	8	14,0	47,1	47,1
	2	6	10,5	35,3	82,4
	3	1	1,8	5,9	88,2
	5	1	1,8	5,9	94,1
	20+	1	1,8	5,9	100,0
	Toplam	17	29,8	100,0	
Hayır diyen-Cevaplamayan		40	70,2		
Toplam		57	100,0		

Görüşülen müteahhitlerin, ailelerinde halen kendileri haricinde müteahhitlik yapanların varlığı söz konusudur. Ailede (baba, kardeş, amca ve amca çocukları olmak üzere) halen kendisi dışında müteahhitlik yapan olduğunu beyan edenlerin, *kaç kişi müteahhitlik yapıyor?* biçimindeki soruya verdikleri cevap dağılımı aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Örneklem grubundakilerin kendi dışında halen müteahhitlik yapan kişi sayısı değerlendirildiğinde en fazla verinin “1 kişi” üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Ancak, buradaki verilerin müteahhitliği kanuni çerçevede içinde, resmi olarak şirket sahipliği temelinde ele alındığını belirtmek gerekir. Şirket sahipliği içinde adı geçmeyip babası, kardeşi vb. ile birlikte müteahhitlik faaliyeti yürüten kişiler buna dahil değildir.

Tablo 8: Trabzon Dışında Müteahhitlik Faaliyeti Yürütenlerin Durumu

Trabzon Dışında Müteahhitlik Faaliyeti Yürütülen Şehir	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Hayır	31	54,4	54,4	54,4
Evet	26	45,6	45,6	100,0
Toplam	57	100,0	100,0	

Örneklem grubu içerisinde yer alan müteahhitlerin yüzde 45’inden fazlası Trabzon dışında müteahhitlik faaliyeti yürütmektedir. Geriye kalan yarıdan fazla grup ise Trabzon içerisinde iş yapmaktadır. Bu durum, coğrafi elverişsizliğe rağmen, Trabzon’da inşa edilen konutların fazlalığını ve bu fazlalığa rağmen, talep gördüğünü göstermektedir. Trabzon dışında da müteahhitlik faaliyeti yürütmüş olanların, faaliyet yürüttükleri yerler aşağıdaki tabloda da görüldüğü gibi, büyük oranda Karadeniz Bölgesi’nde yoğunluk

kazanmaktadır. Bugüne kadar, yurtdışında müteahhitlik faaliyeti gerçekleştiren müteahhit oranı yüzde 7 gibi oldukça düşük seviyededir. Bu da göstermektedir ki, Trabzon’da yürütülen müteahhitlik faaliyeti büyük oranda Trabzon merkezli “yerel” bir özellik taşımaktadır. Daha da önemlisi, Trabzon şehrinin talep potansiyeli, söz konusu yerelliği taşıyabilen bir nitelik göstermektedir.

d-Mesleki Doyum ve Memnuniyet Açısından Müteahhitlik

Müteahhitlerin gerek psikolojik, gerekse maddi anlamda, yaptıkları işin karşılığında beklentilerine uygun bir sonuç elde ettiklerini düşünmeleri de müteahhitliğin yaygınlığının bir diğer nedenidir.

Tablo 9: Kabiliyetine Uygun Bir İşte Çalıştığını Düşünme Durumu

Yeteneğine Uygun Bir İş Yaptığını Düşünenler	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Kesinlikle İnanyorum	20	35,1	35,1	35,1
İnanyorum	28	49,1	49,1	84,2
Fikrim yok	2	3,5	3,5	87,7
İnanmıyorum	6	10,5	10,5	98,2
Kesinlikle İnanmıyorum	1	1,8	1,8	100,0
Toplam	57	100,0	100,0	

Mesleği benimseme noktasında, örneklem grubunda yer alan müteahhitlerin yüzde 35,1’i “kesinlikle yeteneklerine uygun” bir işte çalıştıklarını düşünmektedirler. “Yeteneklerine uygun” işte çalıştıklarını düşünenlerin oranı neredeyse örneklem grubunun yarısı (yüzde 49,1) civarındadır. Bu durum, müteahhitlerin mesleki açıdan en azından psikolojik anlamda bir doyum sağladıklarını ve yaptıkları işi benimsediklerini göstermektedir. Maddi beklentiler açısından ise, daha farklı bir sonuçla karşılaşmaktadır.

Maddi beklentiler söz konusu olduğunda ise, örneklem grubundakilerin doyum sağlama oranı azalan bir eğilim göstermiş, mesleklerinin maddi beklentilerini karşıladığını beyan eden müteahhitlerin oranı yüzde 45,7 olarak saptanmıştır. % 54’lük bir kesimi ise kazanç durumu tatmin etmemektedir. Çalışmanın sahip olduğu hipotezler açısından bu da son derece anlaşılabilir bir yüzdendir. Zira Trabzon insanı zaten iddialı olduğu için müteahhitlik gibi yüksek riskli ve görece yüksek gelirli bir işe girişmektedir. Dolayısıyla ortalama gelirler onu tatmin etmekten uzak kalmaktadır. Çünkü onun çok daha yüksek beklentileri söz konusudur.

Tablo 10: Emeğinin Karşılığını Alabildiğini Düşünme Oranları

Emeğinin Karşılığını Aldığına İnanma	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Emeğimin Karşılığını Aldığıma	Kesinlikle inanıyorum	3	5,3	5,3
	İnanıyorum	23	40,4	40,4
	İnanmıyorum	27	47,4	47,4
	Kesinlikle inanmıyorum	4	7,0	7,0
	Toplam	57	100,0	100,0

Bu durum, maddi beklenti sınırının ucu açık bir durumu ifade etmesini yansıtmakta, işin mantığı gereği müteahhitlerin yaptıkları işten kar elde etmedikleri anlamı taşımamakta, ancak, müteahhitlerin maddi beklentilerinin “yüksek” olduğu sonucu olarak yorumlanabilmektedir.

Bu bağlamda, çocuğunun kendisi gibi müteahhitlikle uğraşmasını isteyenlerin oranı ise, (konuyla ilgili soruyu cevaplayanlar değerlendirildiğinde) yarıdan biraz fazladır. Çocuklarının müteahhit olmasını istemeyenlerin gerekçeleri ise bir çeşitlilik arz etmektedir. Yapılan mülakatlarda, konuyla ilgili pek çok sebep ortaya çıkmıştır. Örneğin, çocuğunun üniversite eğitimi almış olması ve bu doğrultuda meslek sahibi olmasının istenmesi veya meslek seçimin kendisine bırakılması, gelecekte inşaat sektörünün cazip bir alan olmaktan çıkacağı endişesi, yukarıdaki tabloya bağlı olarak mesleğin maddi beklentileri karşılamadığının düşünülmesi veya müteahhitliğin icrası zor bir meslek olduğunun düşünülmesi gibi nedenler, *Çocuğunuzun sizin gibi müteahhit olmasını istiyor musunuz* sorusuna *hayır* cevabının verilmesine neden olmaktadır. Müteahhitlik mesleği ile ilgili çeşitli kaygıların, farklı alanlara yatırımı beraberinde getirdiği düşünülebilir. Zira, iktisadi anlamda sektörün birgün mutlaka bir doyuma ulaşacağı ve bir kriz durumu yaşanmasının muhtemel olduğu müteahhitler tarafından göz ardı edilmemektedir.

Tablo 11: Müteahhitlik Mesleğinin, Yeterli Maddi Birikimi Olan Herkesin Yapabileceği Bir Meslek Olup-Olmadığına İlişkin Algı

Müteahhitlik maddi birikimi olan herkesin yapabileceği bir meslektir	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Hayır	50	87,7	89,3	89,3
	6	10,5	10,7	100,0
	Toplam	56	98,2	100,0
Cevaplamayan	1	1,8		
Toplam	57	100,0		

Çok açık bir şekilde ifade edilmese de, müteahhitlerin kendi çocuklarının da bu mesleği devam ettirmelerini istememelerindeki eğilim, sınıfsal bir yaklaşımın sonucudur. Zira müteahhitlik her şeye rağmen taşla toprakla, çakılla çimentoyla uğraşılan bir tür alt tabaka meşguliyeti olarak görülmektedir. Özellikle hafriyatçılık, yol yapımı ve alt tabakaya konut üretimi bu kapsamda görülebilmektedir. Bu tür bir sınıfsal yaklaşımdan dolayı da müteahhitler çocuklarının mesleklerini devam ettirmelerine soğuk duruyor olabilirler.

Örneklem grubu içerisinde görüşülen müteahhitlerin yüzde 87,7'si müteahhitlik mesleğinin herkesin yapabileceği bir meslek olmadığını, zira bilgi birikimi ve ustalık gerektiren bir meslek olduğunu belirtmişlerdir. Kendileri açısından ise, söz konusu birikim ve ustalığın bir problem olmadığı kanısındadırlar. Müteahhitlik mesleğinin Türkiye'deki icrasında, maddi birikim sahibi olmak dışında, zorunluluk arz eden herhangi bir ön temel kriter söz konusu olmadığından, meslek, maddi birikimi olan herkesin sermaye gücünü kullanarak kolaylıkla icra edebileceği bir görünüm arz etmektedir. Ancak dikkat çekici olan husus, görüşülen müteahhitlerin çoğunluğunun bundan şikayetçi olmalarına karşın, mesleki yeterlilik açısından kendilerinde bir eksiklik bulmamalarıdır. Nitekim, örneklem grubunda yer alanların çoğu, Trabzon'da çok sayıda müteahhit olmasını bu çerçevede içerisinde olumsuz bir durum olarak görmektedir. Bu durumun bir nedeni, yukarıda da ifade edildiği gibi, müteahhitlerin rekabetçi bir yaklaşımla, sektördeki diğer meslektaşlarını kendilerine rakip olarak görmeleridir.

e-Trabzondaki Müteahhitlerin Mesleki Donanımlarına İlişkin Entelektüel Çaba Düzeyleri

Müteahhitlik mesleği veya inşaat sektörünü konu edinen herhangi bir panel, seminer veya sunuma katıldığını belirten müteahhitlerin oranı yüzde 49,1'lik oranla yarıdan daha azdır. Türkiye'de genel toplumsal ölçekte, söz konusu faaliyetlere katılımın dar bir entelektüel çevre ile sınırlı kaldığı düşünülürse, örneklem grubu içerisindeki oranın düşüklüğünün temel nedeni anlaşılabilir. Ancak, bunun dışında, müteahhitliğin algılanma biçiminin ipuçlarını da veren söz konusu veriler, aşağıda daha ayrıntılı biçimde değerlendirilmiştir.

Tablo 12: Bugüne Kadar Müteahhitlik Mesleğini Konu Edinen Herhangi Panel, Seminer veya Sunuma Katılım Sıklığı

Müteahhitlikle ilgili herhangi bir panel, seminer veya sunuma katıldınız mı?	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Hayır	29	50,9	50,9	50,9
Evet	28	49,1	49,1	100,0
Toplam	57	100,0	100,0	

Basılı veya online herhangi bir yayın (gazete-dergi) takip ettiklerini beyan edenlerin oranı yüzde 80 civarındadır. Söz konusu veri, yüksek gibi görünmekle beraber, müteahhitlik mesleği ile doğrudan bağlantılı yayın veya etkinlik takibi bu düzeyin çok altındadır.

Tablo 13: Basılı veya Online Olarak, Herhangi Bir Yayın (gazete-dergi) Takip Etme Durumu

Herhangi bir yayın takip edenler	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Hayır	12	21,1	21,1	21,1
Evet	45	78,9	78,9	100,0
Toplam	57	100,0	100,0	

Diğer yandan kendileriyle anket yapılan müteahhitlerin çoğunun ofisinde, çalışma masasında ve elinin altında ulusal bir gazete veya derginin bulunmadığı gözlemlenmiştir. “Takip ediyoruz” diye belirttikleri, zaten çok kere kendilerinin ifade ettikleri yerel gazetelerdir. Dolayısıyla çoğunun günlük olarak takip ettiği veya abone olduğu bir ulusal gazete veya derginin bulunmadığı tespit edilmiştir. Bu gözlemlerin rakamsal verilerle uyuşmaması, müteahhitlerin çoğunun bu soruya yerel gazeteleri ve spor gazetelerini de hesaba katarak cevap vermelerinden kaynaklanmıştır.

Tablo 14: Müteahhitlerin Şehir ve/veya Şehirleşme ile İlgili Bildiği Herhangi Bir Kitap

Şehir veya Şehirleşme ile İlgili Bildiğiniz Herhangi Bir Kitap Adı Var mıdır?	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Hayır	49	86,0	86,0	86,0
Evet	8	14,0	14,0	100,0
Toplam	57	100,0	100,0	

Görüşülen müteahhitlerin yüzde 86’sı, okumuş olsunlar veya olmasınlar, şehir veya şehirleşme ile ilgili herhangi bir kitap ismi bilmediklerini belirtmişler, sadece yüzde 14’ü konuyla ilgili kitap ismi söylemişlerdir. Bu isimler ise, hali hazırda konu ile ilişkili bulunan Yüksek Lisans veya Doktora yapmış veya yapmakta olan müteahhitler, Mimarlar Odası’nda görev yapmış veya yapmakta olan müteahhitlerle, bir özel üniversitede ders de vermekte olan doktoralı bir müteahhit tarafından verilebilmiştir. Geriye kalanlardan bir kısmını oluşturan üniversite mezunlarının bile böylesi bir kitap ismi veremedikleri tespit edilmiştir. Bu durum, müteahhitlik faaliyetlerinin “kent gereklerine” göre değil, maddi kazanç odaklı motivasyona göre yapıldığını göstermektedir. Gerek anket görüşmelerinde, gerek derinlemesine mülakat görüşmelerinde, yeri geldikçe başka müteahhitleri eleştirmekte beis görmeyen, yapılan

inşaat stokunu tasvip etmediğini beyan edebilen müteahhitler, iş, alanla ilgili bir tane olsun kitap ismi söylemeye gelince sessizliğe gark olmuş, sonuçta kısık bir ses tonuyla da olsa, ancak “hayır yoktur” diyebilmişlerdir. Tabii bu sonuç, çalışmamızın hipotezleri açısından son derece uygun ve beklenen bir sonuçtur. Zira bu çalışmanın hareket noktasına göre, Trabzon’da müteahhitliğe atılan girişimciler bu alanla ilgili olarak diğer şehirlerdeki meslektaşlarından çok daha fazla bilgili, becerikli ve eğitilmiş oldukları için açık ara daha fazla oran ve sayıda bu mesleğe girmiş değillerdir. Aksine durum, onların da içerisinde olduğu, çok daha geniş ve etkili bir faktörler manzumesinin onları ister istemez bu mesleğe sevk ettiği yönündedir. Esasen Trabzon’daki müteahhitlerin yeterli bilgi ve donanımına sahip olmamaları bu şehre özgü bir sorun olmaktan öte, topyekûn Türk toplumunun ve Türkiye’nin ortak sorunu ve ülke insanının eğitimsel, ekonomik-sosyal gelişmişlik düzeyinin bir yansımasıdır.

Bu durumun temel nedenlerinden biri de, sektöre ilişkin formel kurumsal düzenlemelere ilişkin eksikliklerdir. Zira, yukarıda da değinildiği gibi, müteahhitlik halen, herhangi bir belirleyici entelektüel belge veya eğitim ve pratik beceri düzeyi gerektirmeksizin, sermaye birikimi olan herkesin icra edebileceği bir alandır. Dolayısıyla, alanda faaliyet gösterenlerin büyük kısmı, bu gerçeklik üzerinden alanı algılayıp varlığını sürdürmekte, zorunluluğu olmayan herhangi bir aktiviteyi gerekli görmemektedir. Ayrıca, bu tarz aktivitelerin doğrudan herhangi bir somut maddi getirisi olmadığı düşünüldüğünde, piyasa kuralları içerisinde yer alan müteahhitin salt bu kurallara göre hareket etmesi, yani getirisi olmayan aktivitelere ilgi göstermemesi olağan bir durum olmaktadır.

Tablo 15: Müteahhitlerin Kent, Kentleşme ile İlgili Takip Ettiği (gazete, dergi gibi) Süreli Bir Yayın

Kent, Kentleşme ile İlgili Takip Ettiğiniz Süreli Yayın Var mı?	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Hayır	36	63,2	63,2	63,2
Evet	21	36,8	36,8	100,0
Toplam	57	100,0	100,0	

Kent veya kentleşme ile ilgili, gazete, dergi gibi süreli yayın takip eden müteahhitlerin oranı, yüzde 36,8, etmeyenlerin oranı ise yüzde 63,2’dir. Yayın takip edenlerin izledikleri yayınların nitelik açısından dağılımı aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Örneklemin tümü içerisinde yüzde 36’8’lik kısmı oluşturan, sektörle ilgili süreli yayın takip ettiğini beyan eden müteahhitlerin yüzde 65’ine yakını herhangi bir yayın ismi belirlememişlerdir. Bu da göstermektedir ki, müteahhitler arasında, süreli yayın takip edenlerin oranı, beyan edilenden de düşük seviyededir. Yayınların kategorize edilmesi ise, belirtilen yayının isminin hangi niteliği içerdiği baz alınarak yapılmıştır. Görüldüğü üzere, yayınların

çoğu, oda üyeliği sonucu ücret ödenmeksizin büroya gelen oda yayınlarından, promosyon yayınlardan, tanıtım ve reklam yayınlarından ibarettir. Alanla ilgili abone olunan eğitsel, bilimsel bir yayın takip etme oranı son derece düşük, yok denecek kadar azdır. Bu sonuçlar, çalışmanın hipoteziyle uygun olduğu gibi, diğer faktörlerin yanı sıra, Trabzon'da inşa edilen konutların peyzaj, görünüm, kullanılabilirlik, yaşanabilirlik ve sürdürülebilirlik açısından düşük kaliteli oluşuna da son derece uygundur.

Tablo 16: Kent, Kentleşme ile İlgili Süreli Yayın Takip Eden Müteahhitlerin, Takip Ettikleri Yayının Niteliği

		Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Valid	1 adet Sektörel bilimsel	2	3,5	10,0	10,0
	1 adet Oda yayını	12	21,1	60,0	70,0
	2 adet Oda yayını	2	3,5	10,0	80,0
	1 adet Promosyon yayını	1	1,8	5,0	85,0
	2 adet Sektörel bilimsel 1 adet oda yayını	1	1,8	5,0	90,0
	1 adet oda 1 adet Promosyon yayını	1	1,8	5,0	95,0
	63	1	1,8	5,0	100,0
	Toplam	20	35,1	100,0	
Cevaplamayan		37	64,9		
Toplam		57	100,0		

Görüşülen müteahhitlerin tamamı (57 kişi), meslekle ilgili en az bir kuruluşa üyedirler. Ancak, burada belirtilmesi gereken nokta, müteahhitlik ruhsatı alabilmek için mutlaka üye olunması gereken bir kuruluşun varlığıdır. Bu kuruluş bilindiği üzere Ticaret Odası'dır. Yani resmi olarak, müteahhitlik, otomatikman Ticaret Odası üyeliği anlamına gelmektedir. Bu nedenle, buna ilişkin sağlıklı bir değerlendirme yapmak, bu kuruluş dışındaki üyeliklerin dikkate alınmasıyla mümkün olmaktadır. Bu kuruluş dışındaki üyelikler dikkate alındığında, farklı bir sonuç ortaya çıkmaktadır.

Ticaret Odası dışında müteahhitlik mesleği ile ilgili herhangi bir kuruluşa üyelik değerlendirmesinde, en az bir kuruluşa üye olanların oranı yüzde 56,1'dir. Bu oran içinde yer alanların birden fazla kuruluş üyeliği (iki veya daha fazla) oranı yüzde 7 civarındadır. Meslekle ilgili olmayan sivil toplum kuruluşuna üye olanların oranı ise yüzde 5,3'tür. Bu durum, Trabzon'daki müteahhitlerin, meslekleri dışındaki alanlara ilişkin ilgilerinin "zayıf" olduğunu göstermektedir. Trabzon'daki müteahhitlerin özellikle sivil toplum faaliyetlerine fazla itibar etmedikleri de ortaya çıkmış görünmektedir.

Tablo 17: Müteahhitlerin, Ticaret Odası Dışındaki Kuruluş Üyelikleri

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
1 adet oda üyeliği	23	40,4	71,9	71,9
2 adet oda üyeliği	3	5,3	9,4	81,3
3 adet oda üyeliği	1	1,8	3,1	84,4
1 adet STK üyeliği	3	5,3	9,4	93,8
1 adet oda 1 adet STK üyeliği	2	3,5	6,3	100,0
Toplam	32	56,1	100,0	
Hayır diyen veya cevaplamayan	25	43,9		
Toplam	57	100,0		

Sonuç

İnşaat sektörü, küresel iktisadi krize rağmen, halen en dinamik ve faaliyet kapasitesi en geniş alanlardan biridir. Sektörün en yoğun olduğu faaliyet alanı Avrupa Birliği ve Birleşik Amerika'dır. Türkiye de, özellikle son on yıllık periyotta gerek uluslararası gerek ulusal boyutta sektörün büyük ivme kazandığı ülkelerden biri olmuştur. Türk müteahhitlik firmaları, faaliyet ve gelir bilançolarıyla, Türkiye'nin bu alanda dünyanın ilk 10 ülkesi arasında yer almasına vesile olmuşlardır.

Müteahhitlik, özellikle son yıllarda meydana gelen sosyo-ekonomik gelişmelere bağlı olarak, iç pazar açısından da Türkiye genelinde yaygınlık gösteren bir meslek olmuştur. Bu gelişmeler, Türkiye'nin sürekli artan nüfusunun barınma ihtiyacının karşılanması, ekonomik büyümenin sağlanması-sürdürülmesi, son yıllarda sürekli göç olarak gittikçe kalabalıklaşan kentlerin daha insani fiziki şartlara kavuşturulması gibi bir dizi sorun teşkil eden hususun çözüme kavuşturulmasını içermektedir. Bununla birlikte, uygulanan para politikaları aracılığı ile konut kredilerinin cazip hale getirilmesi (konut kredileri, tüketici kredisinden sonra en çok kullanılan kredi çeşididir), müteahhitlik faaliyetlerinin ihaleler vb. yollarla kamu tarafından desteklenmesi gibi uygulamalar da mesleğin popülerleşmesini beraberinde getirmiş, Cumhuriyet tarihinde görülmemiş oranda yol, köprü, tünel, baraj gibi yapıların kamu tarafından özel firmalara yaptırılması gibi gelişmeler, inşaat sektörünün hem faaliyet alanının hem de cirosunun sürekli genişlemesine neden olmuştur. Ayrıca, müteahhitlik yapabilmek için alınması gereken belgelerin sektöre ilişkin herhangi bir bilgi birikimini içermeyip, salt "iş çevirecek" sermaye sahibi olmanın yeterli olması da, müteahhitliğin Türkiye'de yaygınlaşmasında önemli etkenlerden biridir. Öyle ki, tüm Avrupa Birliği'nde toplam 25 bin civarında müteahhit varken, Türkiye'de bu sayının 300 bini bulması, meşelenin hangi boyutlara ulaştığını gösteren bir veridir.

Sözü edilmesi gereken bir diğer husus da, sektörün genişlemesine paralel olarak, sürekli artış kaydeden bir istihdam alanı ve buna bağlı olarak inşaat yan sanayi biçiminde ifade edilebilecek olan, demir, çimento, çakıl, karo, elektrik gibi, mobilya gibi birçok alanın inşaat sektöründeki bu büyümeye bağlı olarak varlıklarını sürdüren alanlar olmalarıdır. Kısacası, piyasa içerisinde yer alan neredeyse tüm sektörlerin, “istihdam yaratan sektör, tüketici yaratır” mantığından hareketle doğrudan veya dolaylı olarak inşaat sektörünün yarattığı katma değerle ilişkilendirilmesi mümkündür.

Türkiye’de inşaat sektörü ve dolayısıyla da müteahhitlik faaliyetleri açısından meydana gelen gelişmelerin önemli ölçüde yansıdığı şehirlerden biri de Trabzon olmuştur. Öyle ki, şehirde Ticaret ve Sanayi Odası’na kayıtlı 800 civarında müteahhit faaliyet sürdürmekte, bir hayli yaygın olan kayıt dışı müteahhitler de (bunlarla ilgili kesin veriler mevcut olmamakla birlikte) sektörde bir şekilde yer almaktadır. Şehirde, bu kadar çok sayıda müteahhitin olması, başlı başına ilginç bir veridir ve araştırılmayı hak etmektedir. Konuyla ilgili araştırma, her şeyden önce Trabzon kent dinamiklerinin ortaya çıkarılmasını gerektirmektedir. Bu bağlamda, konunun odak noktasını teşkil eden, *Trabzon’da insanları müteahhit olmaya sevk eden yerel faktörler nelerdir* sorusu, Trabzon’un coğrafi, kültürel, sosyo-ekonomik yapısını ve her şeyden önce insan faktörünü ele almayı gerektirmektedir. İnsan faktörünün ele alınması, toplumsal zihniyeti oluşturan faktörleri, söz konusu faktörlerin iktisadi zihniyeti nasıl belirlediği ve bu zihniyetin insan unsuru üzerindeki etkilerini saptamaya aracılık etmektedir.

Buna göre, toplumun uzun süre içerisinde yaşamak suretiyle yoğrula geldiği tabiat ve iklim şartları, kültür ve din toplumsal zihniyeti ve dolayısıyla da iktisadi zihniyeti oluşturan temel parametreler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışmada daha çok Trabzon’un insan profilini odak noktasına koyan bir araştırma yapılmıştır. Bir durum tespiti olarak Trabzon’da diğer şehirlerden daha fazla müteahhit bulunduğu, sadece şehir içinde değil, diğer şehirler ve özellikle büyük şehirlerdeki müteahhitlerin de bu şehir orijinli oldukları genel gözleminden hareketle bu nicel fazlalığın toplumsal ve nitel sebepleri araştırılmıştır.

Esasen her şeyin el yordamıyla yapıldığı ve yasal düzenlemelerin deneme-yanılma süreçlerini takip ettiği Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin hepsinde müteahhit sayısı fazladır. Bu gözlemi, 450 milyonluk Avrupa Birliği’nde 25 bin müteahhit ve 75 milyonluk Türkiye’de 300 bin müteahhit bulunduğunu hatırlayarak somut bir biçimde örneklendirebiliriz. Avrupa standartları esas alındığında Türkiye’de 4 bin kadar müteahhit olması gerekirdi. Zira nüfusu altı kat daha küçüktür. Oysa 300 bin müteahhit bulunmaktadır. Aradaki bu 296 binlik fark nasıl izah edilebilir. Bu çalışmanın genel yaklaşımı, bu farkın gelişmiş ve gelişmekte olan ülke farkıyla veya bütünüyle yasal düzenlemelerin sınırlandırması ve sınırlandırmamasıyla izah edilemeyeceği yönündedir. Genel olarak, Türkiye’nin Avrupa gibi gelişmiş ve uzun

yıllar bu stabil düzen içerisinde istikrarlı yasalara itaat ederek yaşayan ve bu şekilde bir kaç kuşak geride bırakan toplumlardan daha dinamik ve girişken, müteşebbis bir topluma sahip olduğu yaklaşımı, bu kitlesel nicel farkı açıklamak için daha makul bir yaklaşımdır.

Uluslararası karşılaştırmada Türkiye öne çıkarken, ülke içinde şehirler arası karşılaştırmada da Trabzon'un öne çıktığı kabulünden hareketle, Trabzon inceleme nesnesi olarak ele alınmıştır. Nitekim, Trabzon Ticaret Odası'ndaki 33 ayrı meslek grubundan üç tanesi müteahhitlik mesleği ile ilgilidir. Bunlar hafriyatçılar, yol işleri yapanlar ve inşaat işi yapıp, piyasaya daire üretenlerden oluşmaktadır. İşte bu üçüncü grup, bu çalışmanın takibe aldığı ve incelediği grup olmuştur. Bu grup itibariyle Trabzon Ticaret Odası'nda 800 kayıtlı müteahhit bulunmaktadır. Bir yıl önce kendisiyle görüştüğümüz Trabzon Mimarlar Odası Başkanı, "muhtemelen piyasada iş yapan bir bu kadar daha kayıtsız müteahhit bulunmaktadır" demişti. Bugün itibariyle yasal bir zorunluluk olarak bunun önü alınmış olsa da, hala bir potansiyel olarak toplumda bunun var olduğu ve bu potansiyelin tamamının Ticaret Odası'na henüz kayıt yaptırmadığı açıktır. Dolayısıyla kayıtlı müteahhitler bile baz alındığında Trabzon'da açık ara fazla müteahhit bulunmaktadır. Mesela Anadolu'nun en aktif, en girişken ve en müteşebbis insan profiline sahip olmasıyla tanınan Kayseri'de bile 2 bin kayıtlı müteahhit bulunmaktadır. Bu iki şehri nüfuslarıyla birlikte karşılaştırdığımızda Trabzon'da daha fazla müteahhidin bulunduğu görülecektir. Nitekim nüfus itibariyle Trabzon'un beş katı nüfusa sahip bulunan Kayseri, müteahhit sayısında sadece iki buçuk katı bir sayıya sahiptir. Bu karşılaştırmadan da anlaşıldığı üzere, Trabzon, nüfusuna oranla Türkiye'de en fazla müteahhidin bulunduğu şehirlerin başında gelmektedir. Bu çalışma tam da bunu incelemiştir. Bu nicel farkın arkasında yatan nitel toplumsal sebepler nelerdir? Trabzon'un, Türkiye'nin diğer şehirlerinden farkı nedir ve hangi farklar bu nicel farkı ayrıcalıklı ve bariz bir biçimde beslemektedir? Trabzon'un hangi toplumsal, yapısal sürekli içsel özelliği bu farkın oluşmasını mümkün kılmaktadır?

Bu çalışma, söz konusu soruların cevabını bulabilmek üzere hipotezlerini, Trabzon'un ekonomik trendleriyle veya konjonktürel durumlarıyla ilişkilendirmek yerine; biraz da dolaylı ve zor bir yolu seçerek, şehrin toplumsal karakteriyle ve insan tipolojisiyle ilişkilendirmeyi, bu soruları kentin sürekli içsel özellikleriyle açıklayabilmeyi ummuştur. Trabzon'da müteahhitlik mesleğinin popüler bir meslek olması ve bu meslekle iştigal edenlerin kent nüfusuna oranının diğer şehirlerden daha fazla olmasının nedenleri, bu kentin bir yapılaşma, bir inşaat atağı başlattığı, kentsel dönüşüm projelerinin sektörü hareketlendirdiği, hükümet politikalarının süreci desteklediği, belediyenin imara kapalı yerleri imara açtığı, fındığın veya çayın rekoltesinin iyi çıktığı gibi dönemlik açıklamalarla yapılamaz. Kuşkusuz, her faktörün belli oranda bir etkisi vardır, ancak durumun bütünlüklü olarak anlaşılabilmesi bir araştırmayı gerektirmektedir ve bu araştırma bu nedenle yapılmıştır. Zira

Trabzon'da müteahhitliğin yaygınlığı yeni olmayıp, en az elli yıla uzayan bir geçmişe sahiptir. Oysa yukarıda zikredilen dönemlik durumlar sadece son on yılların ürünü olarak kalmaktadır. Zaten bu tür açıklamalarla sınırlı değerlendirmeler, Trabzon içi müteahhit sayısını açıklayamadığı gibi, Trabzon dışındaki Trabzonlu müteahhit sayısını açıklamak noktasında ise hepten işlevsiz kalmaktadır. Bu nedenle, Trabzon'da müteahhitlik mesleğinin yaygınlığı Trabzon'un kendi sürekli içsel özellikleriyle açıklanmak durumundadır. İşte bu çalışma, sözkonusu gözlemlere dayalı bilimsel ve sezgisel çıkarımlardan hareketle hipotezlerini, kolay değil, zor yolu seçerek, somut olana değil soyut sosyal olguya yönelerek, yazılı olanı değil henüz yazılmamış olanı önemseyerek, Trabzon'un toplumsal sürekli içsel özelliklerini temel alarak oluşturmuştur.

Söz konusu hipotezler giriş kısmında da ifade edildiği üzere, Trabzon'un kendine özgü birey ve toplum tipolojisiyle ilişkilidir. Trabzon'un kendine özgü birey ve toplum tipolojisi, yukarıda behsedilen müteahhitlerle ilgili bariz nicel farkı üretebilecek kadar farklı mıdır? Acaba bir abartma mı yapılmaktadır? Kaynak tarama, harici bir bakış olarak yıllara yayılan genel toplumsal gözlemler, tecrübeler ve nihayet müteahhitlerle yapılan anket ve mülakatlar, çalışmanın hipotezini doğrulayacak istikamette tezahür etmiş ve her hangi bir abartma söz konusu olmaksızın asıl cevabın, Trabzon insanının sürekli içsel özellikleriyle ilişkilendirilmiş cevap olduğunu ortaya koymuştur. Trabzon insanının dinamizminin müteahhitlik mesleğinin yanısıra daha başka alanlardan bireysel ve toplumsal faaliyetleri aynı ayrıcalıklı yüksek dozda dinamize etmesi, hipotezlerimizi doğrulayan deliller niteliğindedir. Bunlardan özellikle spor, siyaset, bürokrasi ve eğitim örnekleri çalışmamızın yaklaşımını destekler niteliktedir.

Öncelikle spor alanında hemen her dalda ama özellikle futbolda, Trabzon diğer Anadolu şehirlerini geride bıraktığı gibi, İstanbul takımlarıyla rekabet ederek ve nihayet bir dönem üç yıl üst üste şampiyonluğu olarak rüştünü ispat etmiş bir şehirdir. Benzer bir şekilde siyasette her yasama döneminde Trabzonlu ve Trabzon kökenli milletvekili sayısı diğer şehirlere oranla açık ara daha fazla çıkmaktadır. Bu durum bakanlık düzeyinde de böyledir, Türkiye genelinde il ve ilçe teşkilatlarında yer alma noktasında diğer şehirlerle kıyaslandığında da bu böyledir. Benzer bir şekilde bürokraside bunu gözlemlemek mümkündür. Mesela hemen her zaman Türkiye'deki vali ve kaymakamların önemli bir kısmı, şehir nüfusunun çok üzerinde tezahür edecek bir şekilde Trabzonlu veya Trabzon kökenlidir. Son olarak, eğitimde de Trabzon önemli başarılarla sahiptir. Resmi kurumların (TÜİK vb.) verdiği istatistiki bilgilere göre, Trabzon Türkiye'de ekonomik ve sosyal gelişmişlik düzeyi açısından 36'ncı sırada bulunmasına rağmen, Milli Eğitim Bakanlığının ve ÖSYM'nin yaptığı sınavlarda Türkiye'de 25 ve 35'inci sıralarda yer alarak, ekonomik ve sosyal gelişmişlik düzeyinin üzerinde bir başarı sergilemektedir. Bütün bu örnekler, metin içinde detaylandırıldığı üzere, Trabzon insanının bireysel ve toplumsal dinamizminin istikrarlı sonuçları olarak ortaya çıkmaktadırlar.

Dolayısıyla örnekler bir değil, çoktur. Bu nedenle müteahhitliğin yaygınlığının, toplumsal dinamizme dayandırılması, Trabzon insanının sürekli içsel özellikleriyle açıklanması, anlaşılabilir bir durum haline gelmektedir.

Diğer örneklerin yanısıra, özellikle sporun futbol dalında olduğu gibi, müteahhitlik de dinamik bir toplumun karakteristik mesleğidir. Bu eşleşme sadece Türkiye’de ve Türk toplumunda değil, dünyanın her yerinde böyle olmuştur. Mesela yüz yıl önce Yahudi asıllı Alman iktisatçı Werner Sombart, “*Bütün müteahhitler Yahudi, bütün Yahudiler müteahhit*” diyordu. Onu bu tespiti yapmaya sevkeden sebep, bu çalışmanın hipotezini Trabzon toplumuna dayandırma sebebiyle aynıdır. Bu sebep, toplumların farklı şekillerde tezahür eden toplumsal dinamizmidir. Her toplum birbirinden farklı, süreklilik gösteren bir içsel özelliğe sahiptir. Bazılarında bu, dinamizm olurken; diğer bazılarında bu, takım halinde çalışabilme olur, başkalarında felsefi derinliğe eğilim olur, daha başkalarında daha farklı toplumsal sürekli içsel özellikler olur. Bütün bunlar sırasıyla önce kültürle, daha temelde ise onu da belirleyen coğrafi şartlarla ilişkilendirilir. Bu ilişki sosyoloji biliminde başını Tunuslu düşünür ve filozof Ibn Haldun’un çektiği, Avrupa’dan Montesquieu’nun, F. LePlay’in, Demolins’in ve daha başkalarının takip ettiği güçlü bir coğrafyacı ekolün doğmasıyla sonuçlanmıştır.

Bu yaklaşıma paralel olarak Trabzon’da coğrafi şartlardan iklimin gün içerisinde bile çok değişken olabilmesi; topografyanın son derece inişli-çıkışlı ve hareketli oluşu; denizin dalgalı olması; beslenme kaynaklarından mısır ve balığın öne çıkması, entegre bir şekilde ve yüzyıllara uzayan bir süreçte bu coğrafyanın insanına dinamizm telkin etmiştir. Bu dinamizm, sürekli bir içsel özellik olduğu ve potansiyeli toplumun derinliklerine dayandığı için, bir kişi veya grupta sınırlı olmaksızın, bir dönem görülüp bir dönem kaybolmaksızın, toplumun ortalama fertlerinin tamamında ve yüzyıllara yayılan bir süreklilikle insanların dinamizm gerektiren işler, meşguliyetler ve mesleklerde hep daha önde rekabet edebilmelerini sağlamıştır.

Dolayısıyla Trabzon’da müteahhitlik mesleğinin yaygınlığı hemen tamamıyla Trabzon insanının bahsedilen sürekli içsel özelliği konumundaki toplumsal dinamizmiyle ilgili olarak ortaya çıkmaktadır. Bunu destekleyen ikinci yan husus, yine coğrafi şartlarla ilgili olarak, şehrin yapısal durumu ve somut gerçekleridir. İnsanların yönelebileceği fazla bir ekonomik seçenek bulunmamaktadır. Bu durumda ikinci soru şudur: Bu kadar inşaat ve daire kime satılmaktadır? Bu da yine sırasıyla Trabzon’un yapısal özellikleriyle, Trabzon insanının yerele olan kopmaz bağıyla ve nihayet bütün bir toplum olarak ekonomik birikimi değerlendirme noktasında alternatif yollarla ilgili bilgiye sahip olmamaya ilgilidir. Bu kapsamda ilave olarak Trabzon’un yapısal özellikleri devreye girmekte ve yatırım portföyünün buraya özgü ilave daralması söz konusu olmaktadır. Bütün bu sebeplerden dolayı, Trabzon’da müteahhitlik yaygın bir meşguliyet ve ekmek kapısıdır ve bütün be sebeplerden dolayı Trabzon’da daire satışı ve dolayısıyla inşaat sektörü tavan

yapabilmektedir.

Kentin, katma değer yaratacak denli tarım ve sanayi potansiyelinin olmaması, kent insanını alternatif iktisadi arayışlara itmiştir. Mevcut koşullar içerisinde cazip sayılabilecek seçeneklerden biri de müteahhitlik olmuştur. Yukarıda da değinildiği gibi, en kısa yoldan ve hızlı şekilde sonuca ulaşmaya odaklı ve arayış içindeki dinamik insan tipinin bu seçeneği fark etmemesi düşünülemezdi. Müteahhitliğe başlayanların performansı ve aldığı sonuçlar, belli oranda bir model oluşturmuş ve mesleğe sonradan başlayanlar için bir motivasyon teşkil etmiştir. Müteahhitlerin yaşam standartı ve bu mesleğin iktisadi anlamda prestijli bir uğraş olarak kabul görmesi de bir diğer motivasyon nedenidir. Bu kadar aktif bir arz durumunun yaşandığı inşaat piyasasında bu kadar çok aktörün varlığını devam ettirebilmesi için, bu aktörleri taşıyacak miktarda talebin de olması gerekmektedir. Farklı etkenler için içine girmekle birlikte, bu noktada, yine Trabzon insanının yapısından gelen, şehre olan duygusal düşkünlüğünün yarattığı “aidiyet duygusunun gücü” önemli bir etken olmuştur. Trabzon içinde yaşayanların, ev sahibi olmalarının anlaşılabilir bir yanı vardır: En temel insan gereksinimlerinden biri olan barınma ihtiyacını gidermek. Ancak bir o kadar, belki daha da fazla, Trabzon dışında yaşayan Trabzonluların, inşa edilen konutlara talebini, birgün mutlaka memleketine geri döneceğine ilişkin ipuçları taşıyan, “şehirden temel alan yerel aidiyet” duygusuyla açıklamak mümkündür. Nitekim kent insanının gündelik konuşmalarında “Trabzon ve Trabzonluluk” vurgusu kolayca fark edilebilen bir “hemşehrici kimliği” belirgin biçimde gözler önüne sermektedir. Spordaki ve özellikle futboldaki fanatizm bunun en belirgin yansımalarından biridir. Dolayısıyla çelişkili bir şekilde Trabzon’un coğrafi farklılıkları kadar, dezavantajları da Trabzon insanının dinamizmine hizmet etmiş ve sonuçta futbolcu, müteahhit ve yerel bilinci yüksek bir toplum ortaya çıkmıştır.

KAYNAKLAR

1-Kitap ve Makaleler

ARSLAN Gökhan, *TMMOB İnşaat Mühendisleri Odası 3. Yapı İşletmeleri Kongresi*, Maya Basın Yayın, İzmir 2005.

BATMAZ, Eftal Şükrü, EMİROĞLU, Kudret, UNSAL Süha, *İnşaatçıların Tarihi: Türkiye’de Müteahhitlik Hizmetlerinin Gelişimi ve Türkiye Müteahhitler Birliği*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 2006.

DİNCEL, Gülay, *Büyüme Bağlamında İnşaat Sektörü*, Türkiye Sınai Kalkınma Bankası Raporu, Ocak 2015.

ERKAL, Mustafa, *İktisadi Kalkınmanın Kültür Temelleri*, TDV Yayınları, İstanbul 1994.

ERÖZ, Mehmet, *İktisat Sosyolojisine Başlangıç*, Filiz Yayınevi, İstanbul 1982.

GÜR, Şengül Öymen, “Trabzon’da Kentsel Kimlik ve Dönüşüm”, *Trabzon’u Anlamak*, Ed. Güven Bakırezer, Yücel Demirer, İletişim Yayınları, İstanbul 2009.

LİNDHOLM, Charles, *İslami Ortadoğu*, Çev. Balkı Şafak, İmge Yayınevi, İstanbul 2004.

MACIONIS, John J., *Sosyoloji*, Çev. Edit. Prof. Dr. Vildan Alkan, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara 2012.

TAYANÇ Tunç, *İnşaatçıların Coğrafyası: Türk İnşaat Sektörünün Yurtdışı Müteahhütlik Serüveni*, Tarih Vakfı, Ankara 2011.

ÜLGENER, Sabri, *Zihniyet, Aydınlar ve İzmler*, Mayaş Yayınları, Ankara 1983.

2-İnternet Kaynakları

http://enr.construction.com/business_management/finance/2014/1106-dodge-forecasts-9-rise-in-construction-starts-in-2015.asp, Erişim Tarihi: 02.10.2015.

<http://enr.construction.com/toplists/top-international-contractors/001-100.asp> Erişim tarihi: 08.10.2015.

<http://www.csb.gov.tr/db/kirikkale/webmenu/webmenu4019.pdf> Erişim Tarihi: 08.10.2015.

<http://www.milliyet.com.tr/yuzde-11-buyudu-konut-2128808/>, Erişim Tarihi: 08-10-2015.

http://www.tskb.com.tr/i/content/2342_1_TSKB_BuyumeBaglamindaInsaatSektoru_Ocak2015.pdf.

İnşaat Sektörü Analizi: Ekonomide Dönüşüm Zamanı, Dünya Türkiye İnşaat Sektörü, Nisan 2015, Türkiye Müteahhitler Birliği, http://www.tmb.org.tr/arastirma_yayinlar/tmb_bulten_nisan_2015.pdf. Erişim Tarihi: 09.10.2015.

Zaman Gazetesi, http://www.zaman.ro/ro/newsDetail_getNewsById.action?newsId=58872. Erişim Tarihi: 2Eylül-2012.